

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH

STUDIÍ

**Výskyt populismu v České republice a jeho
souvislost se sociální distancí**

Bakalářská práce

Autor: Adéla Vinterová

Vedoucí práce: Ing. Petr Špecián, Ph.D.

Praha 2024

Abstrakt

Práce zkoumá problematiku populismu v rámci České republiky a jeho souvislost se sociální distancí vůči jiným skupinám. Vycházím z teorie sociální identity, která předpokládá, že jednotlivci nebo skupiny udržují určitou míru odstupu či blízkosti vůči ostatním skupinám. Tato distance může být ovlivněna různými faktory. Primárním cílem této práce je ověřit, zda mezi populismem a vykazovanou sociální distancí existuje vztah. Dílčími cíli je také zjistit, zda existuje vliv věku, vzdělání, velikosti místa bydliště a pohlaví na výši podpory populistických postojů a jaké politické strany volí jedinci, kteří vykazují vyšší míru podpory populismu. Tyto vlivy a vztahy byly sledovány prostřednictvím dotazníkového šetření. Dotazník sledoval výši podpory populismu, vykazovanou míru sociální distance vůči jiným skupinám, dotazoval se na sociodemografické údaje a preferovanou politickou stranu. Výsledky naznačují, že mezi mírou podpory populistických postojů a mírou sociální distance existuje vztah. Také z dat vyplývá, že na míru podpory populismu má vliv věk a vzdělání. Voliči pro politické strany ANO a SPD vykazovaly nejvyšší míru podpory populistických postojů.

Klíčová slova

Populismus, elita, lidé, ideologie, meziskupinový konflikt, sociální identita

Abstract

The thesis examines the issue of populism in the Czech Republic and its connection with social distance towards other groups. It is based on the social identity theory, which assumes that individuals or groups maintain a certain degree of distance or closeness towards other groups. This distance can be influenced by various factors. The primary goal of this thesis is to verify whether there is a relationship between populism and the exhibited social distance. Secondary goals include determining whether age, education, gender, and the size of the respondent's town or village influence the level of support for populist attitudes, and which political parties are chosen by individuals who exhibit a higher degree of support for populism. These influences and relationships were monitored through a questionnaire survey. The questionnaire tracked the level of support for populism, the exhibited degree of social distance towards other groups, included questions on sociodemographic data and preferred political party. The results indicate that there is a relationship between the degree of support for populist attitudes and the degree of social distance. The data also suggest that age and education influence the level of support for populism. Voters for the ANO and SPD political parties exhibited the highest degree of support for populist attitudes.

Key words

Populism, elite, people, ideology, intergroup conflict social identity

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 26.06. 2024

Adéla Vinterová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu této práce, Ing. Petru Špeciánovi, Ph.D., za pomoc, vstřícnost, rady, rychlou zpětnou vazbu a trpělivost během psaní této práce.

Obsah

Úvod	7
1. Teoretická část	9
1.1. Populismus: vymezení	9
1.1.1. Populismus jako ideologie	9
1.1.2. Populismus jako politická strategie	10
1.1.3. Populismus jako komunikační styl	12
1.1.4. Pravicový a levicový populismus	13
1.2. Analytické jádro populismu	14
1.3. Ohrožení liberální demokracie	17
1.4. Populismus v České republice	20
1.5. Teorie sociální identity jako faktor hrající roli v podpoře populismu	25
1.5.1. Sociální identita	25
1.5.2. Meziskupinový konflikt a populismus	26
1.5.3. Psychologické atraktory populismu	27
1.6. Shrnutí	30
2. Empirická část	32
2.1. Metodologie výzkumného šetření	32
2.1.1. Úvod	32
2.1.2. Výběr vzorku a prostředí výzkumu	34
2.1.3. Technika sběru dat	36
2.2. Analýza dat a interpretace výsledků výzkumného šetření	42
2.2.1. Sociodemografické údaje	42
2.2.2. Populistické postoje	45
2.2.3. Sociální distance	49
2.3. Testování hypotéz	54
2.4. Diskuse	60
Závěr	63
Seznam literatury	65
Seznam tabulek	71
Seznam grafů	71
Přílohy	72

Úvod

V posledních dvou desetiletích se v Evropě setkáváme s rostoucím množstvím pravicových populistických stran. Ztráta ekonomických i sociálních jistot, nerovnost mezi lidmi či strach z migrace těmto populistickým stranám napomáhají k růstu. Doménou populismu je vymezit se oproti aktuálnímu systému, který je populisty vykreslován jako nefunkční, či oproti čemukoliv, co v daném státě nefunguje a posiluje tak danou sociální, ekonomickou či politickou krizi. Populisté tak přicházejí se zdánlivě jednoduchými řešeními, které však mohou vést k ohrožení liberální demokracie. Kladou důraz na národní identitu a vymezují se oproti menšinám, kterým dávají za vinu aktuální krize ve společnosti. Využívají tak lidského strachu z přistěhovalectví a hlásají obranu tradičních hodnot. Vyzdvihují „obyčejný lid“ a haní „zkorumpované elity“. Častým populistickým prvkem bývá charismatický lídr, který obyčejné lidi zastupuje. V nynější době, kdy máme takřka neomezený přístup k informacím, jsme neustále vystavováni populistickým sdělením či sloganům, a tak populisté mohou oslovit širší záběr možných stoupenců.

Populistická hnutí jsou na vzestupu i v České republice, na kterou tato práce cílí. Na problematiku populismu nahlížím prostřednictvím teorie o meziskupinových vztazích, kterou považuji za možný faktor vedoucí k podpoře populismu. Jedná se o teorii, která se zabývá tím, co se s lidmi děje, pokud sami sebe i ostatní nahlíží jako součást určitých sociálních skupin. Popisuje tedy to, zda lidé mají tendence se z pozice vlastní skupiny vymezovat vůči jiným skupinám. Lidé mají univerzální tendenci rozdělovat druhé do skupin, kategorizovat a celkově konstruovat svět na dílčí části, což má za následek zjednodušování, které přináší určitou úlevu. Svět by se jinak bez takového zjednodušování mohl zdát příliš chaotický. Takto je konstruován i populismus, který rozděluje společnost na „my“ a „oni“. Příslušnost obyčejných lidí k populistické skupině je poháněna pocitem sdílených křiv, ze kterých obviňují elity. Tyto křivdy vyvolávají hněv a spouští kognitivní předsudky, které zvětšují meziskupinový konflikt. Lidé tak vyhledávají soudržnou skupinu, která proti těmto křivdám míří.

Cílem této práce je otestovat existenci vztahu mezi vyšší mírou potřeby jedince se vymezit oproti jiným skupinám a podporou populistických postojů. Toho chci dosáhnout prostřednictvím dotazníkového šetření, který je rozdělen do tří částí. Jedná se o zjišťování sociodemografických údajů, měření sociální distance vůči jiným skupinám a sadu výroků pro měření populistických postojů. V rámci sociodemografických údajů jsou mými dílčími

cíli zjistit, zda výši podpory populistických postojů ovlivňuje pohlaví, věk, vzdělání či velikost místa bydliště. Zaměřuji se také na zjišťování preference pro politické strany v rámci České republiky, a to na to jaké politické strany preferují voliči, u kterých se objevuje vyšší míra podpory pro populistické postoje.

1. Teoretická část

1.1. Populismus: vymezení

Etymologický původ slova populismus vychází z latinského *populus*, což je výraz pro lid. Proto je už z podstaty slova zřejmé, že se populismus zaměřuje na oslovení běžného člověka (Linhart n.d.). Doposud ale nebyla stanovena obecně platná definice populismu, která by byla přijímána, ačkoliv se většina autorů na základních charakteristikách populismu shoduje. Problém spočívá v tom, že autoři neví, jak na populismus nahlížet, a dle jakých kritérií ho posuzovat. Vznikají tedy stále nové různé typologie, například xenofobní populismus, uzavřený populismus nebo populistický nacionalismus, které jsou mnohdy vzdálené či dokonce v rozporu s převládajícím pojetím populismu (Havlík & Pinková 2012). Jako matoucí se jeví i používání různých termínů, které ale mají vyjadřovat onen stejný fenomén. I přesto vyvstaly tři koncepční přístupy, které v současné době převažují a autoři je využívají. Jedná se o populismus jako zúžená¹ ideologie (thin-centered ideology), populismus jako komunikační styl a o populismus jako politická strategie.

1.1.1. Populismus jako ideologie

Mudde (2007) definuje populismus jako ideologii, která rozděluje společnost do dvou antagonistických skupin. První skupinou je „čistý lid“ a druhou skupinou je „zkorumpovaná elita“, kterou je lid utlačován. Lidem však nejsou myšleni všichni lidé daného státu, ale pouze nepřesně ohraničená skupina obyvatel, kde hlavní roli mají především rodilí občané. Populismus představuje manichejský pohled na svět a vyznačuje se silným majoritářstvím, ve kterém jsou jen přátelé a nepřátelé, což by mohlo vést k ohrožení liberální demokracie. Zda k ohrožení liberální demokracie populismem může dojít, vyložím v samostatné kapitole (*1.3 Ohrožení liberální demokracie*). Podle populismu by měla být politika vyjádřením obecné vůle lidí. Tedy státní moc vznikající dohodou mezi lidmi, která spočívá v jejich jednotném zájmu a odmítá politickou pluralitu či rozdílnosti v rámci společnosti. Dalším aspektem pro fungování populismu je také osobnost charismatického lídra, který dokáže mobilizovat masy a prezentuje se jako hlas lidu (Mudde & Kaltwasser 2017).

¹ Pro anglický termín thin-centered ideology neexistuje v češtině ustálený překlad. Je možné jej volně přeložit jako „zúžená“ či neúplná ideologie nebo ideologie „tenkého středu“. Pro zachování jednotnosti a plynulosti textu pracuji s pojmem „zúžená“.

Dle Muddeho (2004) pojetí je svou strukturou zúžená ideologie velmi omezená. To znamená, že se zabývá pouze částí politické agendy a nedisponuje propracovanou soustavou názorů, hodnot či postojů a neodpovídá na úplnou škálu sociálně politických konceptů. Vzhledem ke značné ideologické flexibilitě a komunikačním strategiím založených na aktuálních potřebách lidu, nemá populismus jasně zakotvený politický profil a nenabízí komplexní odpovědi či dlouhodobá řešení klíčových politických otázek (Winder & Tenscher, 2012). Mudde (2004) uvádí, že je populismus dokonce fenoménem sociálních krizí, ze kterých populisté následně své politické ideje a cíle odvíjí. V tomto směru se tedy liší od plnohodnotné ideologie, která nabízí propracovaný soubor postojů, hodnot, uspořádané politické koncepty či obecný plán veřejné politiky. Zúžená ideologie je tedy zaměřená jen na určité politické aspekty, jejichž cílem je změnit postavení lidí v politickém systému a osvobodit se od útlaku elit, nikoliv rozklad celého politického systému (Mudde & Kaltwasser 2017). Mudde (2004) zmiňuje, že běžnou praxí u zúžené ideologie je, že přebírá prvky od plnohodnotných ideologií, jako je nacionalismus, socialismus či komunismus, a proto také mnohdy populismus nabývá velmi odlišných podob.

1.1.2. Populismus jako politická strategie

Druhým přístupem je populismus jako politická strategie. Tu definoval politolog Kurt Weyland (2017) jako politickou strategii, jejímž prostřednictvím populistický vůdce vykonává politickou moc nebo hledá způsoby, jak by ji mohl začít vykonávat, založenou na přímé, neinstitucionalizované podpoře velkého počtu svých stoupenců. Tento přístup se zaměřuje na to, co političtí aktéři skutečně dělají. Jedná se tedy o metody a nástroje, jak se dostat k politické moci. Klíčovou roli zde hrají individuální osoby především tedy populističtí vůdci, kteří veřejně vystupují proti aktuální politické sféře. Blíže nastiňuji osobu populistického vůdce níže. Tato forma strategie poukazuje na lid jako na chaotickou a neorganizovanou skupinu, která nemá žádnou vnitřní strukturu, a proto je na místě, aby se toho ujal vůdce, který tento lid zastoupí, a který obecnou vůli lidí bude vykonávat. Nicméně ve skutečnosti to může být pouhou zástěrkou pro sledování svých vlastních zájmů, kdy vůdce na sliby vůči lidem nehledí (Weyland 2001, Kaltwasser et al. 2017).

Charismatický lídr

Názory autorů na důležitost charismatického lídra se různí. Někteří tvrdí, že má vůdce na vzestup populistického hnutí důležitý podíl, protože dokáže dobře mobilizovat masy a nějací autoři tvrdí, že význam pro vzestup nemá. Například Kubát (2017) tvrdí, že důležitost lídra

pro populismus je klíčová. Ale zároveň zmiňuje, že postava vůdce není znakem pouze populismu, ale že je důležitá pro politiku všeobecně. Důležitost lídra vyzdvihuje i Weyland (2021) či Winder a Tenscher (2012). Naopak Mudde (2004), ačkoliv pozici lídra rozebírá, považuje jeho roli za druhotnou. Taktéž i Laclau (2013), který přikládá důležitost spíše populistické straně samotné, než že by byla definována jejím vůdcem.

Typickým rysem vůdce je jeho moc v mobilizaci mas, avšak neexistuje žádný prototyp, kterého bychom si pod populistickým charismatickým vůdcem představili. Takový vůdce totiž bývá úspěšný vždy v konkrétní společnosti. Úspěch závisí na dané politické kultuře země a ona výjimečnost tohoto lídra se může projevat v nejrůznějších a specifických rysech, které daná společnost ocení a bude následovat. Věc, kterou ale všichni lídři mají společnou je, že vždy mluví ve jménu lidí a stávají se tak jejich mocným hlasem. Snaží se s nimi udržet přátelský vztah a je osobou, která všechny sjednocuje. Také se často obklopují věrnými společníky a příliš si k sobě nepouští odborníky. Lidé s největší pravděpodobností lákají nové, a ne příliš běžné názory, a proto raději budou následovat někoho, koho ještě nemají s dosavadní politikou spojeného. Populisté se tedy často prezentují jako političtí nováčci. Avšak po čase se toto nadšení a zájem pomalu vytrácí a je potřeba přijít opět s novou personou. Funkčnější by bylo zaměřit se na hnutí samotné, na politický program, myšlenky, a ne vše soustředit do jedné osoby (Mudde & Kaltwasser 2017, Laclau 2013, Weyland 2021).

Vůdce může být zajímavý nejen pro běžné lidi, ale i pro média, kdy svými výroky ohledně politického programu může plnit novinové články, a tak se dostat do stále většího a širšího povědomí lidí. Celkově se média a sociální sítě v populismu začínají využívat stále víc. Vůdce vystupuje jako ztělesněné dobro pro obyčejné lidi, kteří nemohou nahlas promluvit a staví se proti elitářským vykořisťovatelům (Smolík 2014). Zásadní pro úspěch populistických hnutí je tedy vůdce, který se staví za obyčejné lidi, hájí jejich zájmy a brání jejich práva (Canovan 1999).

V čem je populistický lídr ještě atraktivní? Když se průměrný občan snaží porozumět různým problematikám, které mohou zahrnovat politické, ekonomické, sociální otázky či domnělé příčiny jejich problémů a nemá o těchto tématech nějaké širší povědomí, může to pro něj být velmi složité. Charismatický lídr dokáže svým umem tyto složitosti zjednodušeně a srozumitelně vysvětlit. Měl by působit jako odborník na složité politické otázky, ale lidem by je měl předat srozumitelně a jasně. Stává se i to, že možný budoucí volič dává politické

straně hlas, ne proto aby vyloženě podpořil onu stranu, ale proto, že si oblíbil populistického lídra a zrovna jemu by chtěl dát svůj hlas (Matušková 2010).

A kde se vůbec takový charismatický lídr objeví? Müller (2017) uvádí, že se může zdát, že tito lídři, a to mohou být muži i ženy, pochází z davu obyčejných lidí. Nicméně takové tvrzení není podmínkou, ačkoliv se najdou politici, kteří strávili svůj dospělý život uvnitř parlamentu. Jak tvrdí Müller (2017), jsou to třeba populisté Geert Wilders nebo Viktor Orbán. Nicméně populističtí lídři mohou pocházet z různých sociálních vrstev. Charismatický lídr musí disponovat určitými rétorickými dovednostmi, schopností komunikovat s lidmi či přesvědčit veřejnost, že jsou jejími pravými zástupci. Takové schopnosti se nezdají být obyčejné.

Zmínila jsem výše, že se v roli charismatického lídra objevují i ženy. Ty se především prezentují jako prototyp spořádané ženy, který v rámci jejich kultury panuje. Často se také prezentují jako matky či manželky. Staví se do role ochranné matky, která za každou cenu brání svůj lid, který se sám bránit nemůže a hlásá, že ona země, ve které žije spolu s utlačovaným lidem, je vlastně jako její dítě a tím si vytváří silné pouto se svými možnými stoupenci (Mudde & Kaltwasser 2017).

Školka (2000, s. 17) uvádí, že „*populismus je výsledkem sociálně-ekonomické, politické, kulturní nebo diskurzivní krize nebo krizí ve společnosti.*“ Důležitost dlouhodobé krize jako nástroje pro vzestup populismu zmiňuje i Mudde (2004). Vzestup populismu a charismatického lídra tedy může nastat, pokud si nynější politické elity takovou krizi neuvědomují, anebo nejsou ochotni či schopni nalézt odpovídající řešení. V tuto chvíli nastupuje populistický lídr, který má několik možností. Buď může přijít s nějakou úplně novou vlastní ideologií, a tím dá vzniknout zcela novému politickému hnutí nebo může aplikovat již nějakou existující ideologii, ale v tom daném prostředí zatím nevyužitou, to může vést k tzv. „*kultu osobnosti a dlouhodobé vládě vůdce, která je výsledkem demokratických a spravedlivých voleb ve formě plebiscitu a tedy forma neliberální demokracie*“ (Školka 2000, s.17). V této formě je vlastně vůdce důležitější než ideologie (Wayland 2021, Kaltwasser 2017).

1.1.3. Populismus jako politický (komunikační) styl

Populismus jako politický styl není novým fenoménem, řada autorů jej používali k pochopení politické komunikace populistických aktérů (Canovan 1999, Jagers & Walgrave

2007). Nicméně se nerozšířil tolik jako další přístupy a měl tendence být využíván jako synonymum pro rétoriku či diskurz. Moffitt (2016) uvádí, že toto pojetí by mohlo být nejlepším způsobem, jak porozumět současnému populismu.

Klíčoví autoři pro rozvoj tohoto konceptu jsou Canovan a Taguieff (1995, s. 4), kteří uvádějí tezi, že populismus „*neztělesňuje určitý typ politického režimu, ani nedefinuje konkrétní ideologický obsah. Je to politický styl aplikovatelný na různé ideologické rámce.*“ Vychází z politického jednání a je typem politického diskurzu, který je založen na rozporu mezi lidem a elitou. Hlásá morální čistotu lidí, odvolává se na něj a mluví v zájmu většiny, která se necítí vyslyšena a veřejně vystupuje proti elitám. Také vytváří dojem krize a nebezpečí (Canovan 1999, Kubát et al. 2017). Populismus jako politický styl je zaměřen převážně na aktéry a své obecnstvo, využívá jisté teatrálnosti a přenáší pozornost diváků na to, jak populističtí reprezentanti působí, hovoří, jak si dokážou hrát se slovy a obratně reagovat. Pro tento přístup je tedy velmi důležité dívat se na to, co je na povrchu, co je viditelné. Nicméně nelze se spoléhat pouze na styl, jelikož obsah je jeho nedílnou součástí. Hojně se využívá v médiích nebo v rámci kampaní, kdy se politický aktér vymezuje vůči svým soupeřům nebo dokonce nepřátelům. Styl populistické komunikace je prostý, jednoduchý a zřetelný, aby sdělení každý porozuměl, zároveň se snaží být, co nejméně konkrétní, aby si populističtí aktéři zajistili co nejširší publikum. Také nabízí zkratkovitá řešení, která jsou mnohdy pro lidi atraktivní (Jagers & Walgrave 2007, Moffitt 2016).

1.1.4. Pravicový a levicový populismus

Ačkoliv se ve své práci zaměřuji na pravicový populismus, který v Evropě převažuje (Mudde 2007), je důležité alespoň v krátkosti představit i populismus levicový a uvést mezi nimi rozdíly. Levicový populismus převládá v Latinské Americe a svým obsahem se v určitých ohledech od pravicového liší. Nicméně pravicový i levicový populismus využívá stejných psychologických narativů, ve kterých ukazují utopické teorie sociální spravedlnosti. Obě strany se shodují ve stěžejním prvku, a to je lid proti elitě.

Charakteristickým prvkem pravicového populismu, jak jsem již zmínila, je především rozdělení společnosti na čistý lid a zkorumpovanou elitu. Dalšími znaky jsou nativismus, který odmítá menšiny uvnitř vlastního státu a považuje nepůvodní prvky za hrozbu. Také autoritářství a populismus jako ideologie, kdy je klíčové prosazení obecného zájmu lidí prostřednictvím přímé demokracie. Pravicově populistické strany často vznikají v liberálních demokraciích v době nějaké státní krize, a to v reakci na již existující politické

strany, proti kterým se staví. Klíčovým prvkem pro pravicový populismus je osobnost charismatického vůdce, který díky svým komunikačním dovednostem, dobře zvládá mobilizovat masy. Také pohotově a jednoduše reaguje na konkrétní situace v daném státě, přichází s jasnými, zkratkovitými řešeními a hlásá, že jeho politická strana dokáže nejlépe vyjádřit to, s čím lidé nesouhlasí, jaká témata chtějí probírat a co je trápí. (Mudde 2007, Canovan 2004).

Levicový populismus se vyznačuje tím, že klade důraz na socioekonomická témata, ekonomickou demokracii a sociální spravedlnost. Zastává názor, že se politická elita stará pouze o zájmy podnikatelské elity a opomíjí zájmy běžně pracujícího člověka. Pojem lid i elita je široký pojem a je také jinak pravicí a levicí vnímán. V tomto spatřují Mudde a Kaltwasser (2012) či Mouffe (2018) hlavní distinkci mezi levicovým a pravicovým populismem. Ačkoliv pro obě strany je cílem vyzdvihovat nenaplněné požadavky lidí, způsoby se liší. Levicoví populisté vnímají lid jako heterogenní skupinu, nevyklučují nutně tedy nikoho na základě etnicity, náboženství, sexuality apod. Jako příklad zmíním řeckou koalici radikální levice SYRIZA, která je jednou z nejdůslednějších zastánců rovných práv přistěhovalců a jejich následného začlenění do společnosti. Taktéž hlásá rovnost pohlaví a práv LGBT skupiny. Naopak pravicoví populisté lid vnímají jako skupinu rodilých občanů daného státu a tyto zmíněné skupiny jsou z „lidu“ vyloučeny (March 2007, Mudde 2007, Mudde & Kaltwasser 2013). Levicovým populistům jde tedy o společný demokratický boj, který drží pohromadě různé subjekty se společným nepřítelem, které v reakci na aktuální krizi mohou následně vyvolat určitou revoltu a vzepření se proti vládnoucím elitám uvnitř. V zásadě lze tedy tvrdit, že populismus v Evropě se spíše blíží pravici, kdy je kladen větší důraz na nacionalismus a je orientován na hrozbu zvenčí a v Latinské Americe je populismus spíše spojen s levicovou politikou, je považován za inkluzivní a míří spíše proti hrozbě uvnitř (Mudde & Kaltwasser 2013, Mouffe 2018).

1.2. Analytické jádro populismu

Jak jsme viděli, existuje velký počet definic populismu. Vzhledem k různorodým pojetím tohoto konceptu, kdy každý autor zdůrazňuje jiné populistické prvky, Francisco Panizza (2005) popsal tzv. analytické jádro populismu, na kterém se většina autorů shoduje a tyto klíčové prvky se prolínají všemi již zmíněnými pojetími populismu. V rámci České republiky se s jeho popisem shodují například politologové Havlík a Pinková (2012), kteří Panizzův popis označili za klíčový pro určení populistických prvků a následné využití při

označení politické strany za populistickou. Analytické jádro populismu vychází z neustálého konfliktního vztahu mezi lidem a elitou. Panizza (2005) přichází se třemi hlavními charakteristikami populismu:

- Lid a elita jako dvě homogenní entity,
- Antagonistický vztah mezi lidem a elitami,
- Lid jako morální suverén.

Lid a elita jako dvě homogenní entity

Jak již bylo zmíněno, základními pojmy populismu jsou lid a elita. Pro mnoho autorů je lid pouze vágním pojmem, který neodkazuje na žádnou konkrétní existující skupinu lidí. Autoři popisují, že jde o pojem, který je příliš tvárný (i.e. Canovan 1999, Taggart 2000, Mudde 2004, Laclau 2005). Avšak pro populisty je termín lid ideálním nástrojem, protože s ním nadále mohou pracovat nebo se právě záměrně vyhýbat jeho definování (například z hlediska rasy či sociálního postavení), aby oslovili, co nejširší spektrum potencionálních stoupenců (Havlík & Pinková 2012). Taggart (2000) například přichází s novým alternativním termínem *heartland*. Tento pojem má představovat místo, kde sídlí ctnostné a jednotné obyvatelstvo. Není to však místo, které má být vytvořeno, ale které již v historii existovalo a představuje hypotetické, nekomplikované a nepolitické území, které je nyní opomíjeno. Definice tedy závisí na daném kontextu, ve kterém je využívána. To stejné platí i pro pojem elita. Nicméně v tomto kontextu je pojem lid definován jako čistý, morálně nezkažený a jednotný. Elita zase jako zkorumpovaná, prosazující své zájmy a utlačující čistý lid. Také je v populistickém pojetí chápána jako viník nefunkčního aktuálního systému, ve kterém lidé musí žít a jejich zájmy jsou odsouvány na druhou kolej. Elita a lid tvoří tedy dvě homogenní entity, které stojí proti sobě a odmítají jakoukoliv heterogenitu v rámci rozdělování lidu do skupin podle jakýchkoliv kritérií. Obě entity sdílejí stejné zájmy, ačkoli rozdílem není společenské postavení, ale cesta morálního chování ve smyslu toho, že lidé svých cílů dosahují morálně nezkaženou cestou, zatímco postupy elity jsou nemorální (Mudde 2004, Mudde & Kaltwasser 2017, Panizza 2005).

Antagonistický vztah mezi lidem a elitami

Populismus rozděluje společnost na dvě entity, které jsou vzájemně v antagonistickém vztahu. Vyznačuje se tedy znepráteleným vztahem mezi mocnou elitou a lidem, který „není slyšet“ a moc v rukou nemá. Důvodem, proč tento zneprátelený vztah vzniká je pravděpodobně to, že lidé obviňují elitu ze zrady, korupce či nespravedlnosti. Elita dle lidí

je pouze využívá a jedině, co ji zajímá je podpora svého vlastního sobeckého zájmu a sebeobohacování (Schedler 1996, Panizza 2005). Díky tomuto existujícímu antagonistickému vztahu mohou přijít tzv. „*zastánci čisté politiky, jako bojovníci s korupcí, kteří dokážou obnovit pokřivený vztah mezi elitami a lidem*“ (Havlík a Pinková 2012, s. 130). Důležitým populistickým prvkem je také fakt, že ačkoliv má aktuální vláda proti sobě opoziční strany, se kterými by teoreticky lidé mohli cítit jistou sounáležitost, tak tomu tak není. Lidé by v populistickém pojetí neměli rozlišovat mezi vládou a opozicí, měli by mířit proti politickým elitám jako celku. Populistických stran se to však netýká, jelikož se od vlády a opozic diametrálně liší, protože tyto strany jsou dle populismu hlasem lidu a prezentují se jako zcela nový druh politického hnutí (Canovan 1999, Panizza 2005, Havlík & Pinková 2012).

Tato domácí politická elita, která je pro každou zemi specifická, není jediným terčem populistů. Mohou také bojovat proti ekonomickým velikánům, intelektuálům z univerzit či spisovatelům, novinářům nebo proti státní a veřejné správě, jelikož také mohou přispívat k určitému formování politické sféry (Jagers & Walgrave 2007). Rosanvallon (2008) či Canovan (1999) uvádí, že se staví také proti sociálním skupinám, které jsou nějakým způsobem odlišné od většinové společnosti. V tuto chvíli se stávají stereotypní předsudky využitelným populistickým nástrojem. Tyto sociální skupiny zahrnují etnické menšiny, imigranty, vyznavače jiných náboženství, i jak uvádí Wodak (2015) například LGBTQ+ hnutí. Další skupinou, proti které se populisté staví, jsou jakékoliv světové mocnosti či mezinárodní organizace (Dvořáková et al. 2012).

Lid jako morální suverén

Lid je často nazýván jako morálně nezkažený, mlčící většina, ctnostný lid či obyčejní lidé. Populisté tak tyto lidi oslavují, hájí jejich zájmy a pasují se do role hlasatele mlčící většiny. Elity jsou dle populistů líčeny jako nečestné a nemorální, to následně v lidech vyvolává frustraci, bezmoc a celkový morální úpadek ve společnosti (Taggart 2000, Mudde & Kaltwasser 2017). Této situace populisté využívají. Pokud se populisté ztotožňují s lidmi a identifikují elity jako společného nepřítele, dokáží sjednotit velké množství lidí, jinak například se zcela rozdílnými zájmy. Populisté se však nesnaží lidi vzdělat nebo vyformovat jejich názor, pouze se snaží zrcadlit jejich názory a hájit jejich zájmy (Havlík a Pinková 2012).

Principem pro politická rozhodnutí by měla být obecná vůle lidí. Demokracie je pak chápána jako vláda morálně nezkaženého lidu a pomocí přímé demokracie se populisté snaží vrátit hlas mlčící většině. Pomocí přímé demokracie pak následně může docházet ke zvýšení důvěryhodnosti přijímaných rozhodnutí, která pocházejí od lidí a zosobňují vůli většiny (Stanley 2008). Panizza (2005) uvádí, že pojmy jako lidová suverenita a lid jsou běžnou součástí demokracie. Není tedy možné, aby se za populistickou stranu považovala každá, která ve svém projevu mluví za lid. Pojem lid nemá pevně daný význam, ve výsledku to znamená to, že tento termín nabude takového významu, jaký si jeho uživatel zvolí. Odkaz na lidovou suverenitu, která tvoří základ demokracie, byl v současné definici liberální demokracie téměř vymazán. Je považována za zastaralou myšlenku, která se jeví jako překážka pro implementaci lidských práv. Demokratický deficit, který se stále častěji projevuje v liberálně demokratických společnostech, je příčinou toho, že lidé cítí, že jim reálně nezbývá žádný prostor pro smysluplnou účast na důležitých rozhodnutích. Tento demokratický deficit tedy přispívá k popularitě a vzestupu pravicově populistických stran, které tyto lidi zastupují a brání jejich práva, lidé tak cítí nějakou možnost se projevit. Tyto populistické strany jsou obvykle jediné, které mobilizují téma lidové suverenity (Panizza 2005). Z tohoto důvodu populistické strany hlásají důležitost přímé demokracie. Tedy aktivní podílení občanů na rozhodování o jednotlivých otázkách v rámci dalšího směřování státu. Nejde však úplně o snahu změnit režim jako takový, ale o využití přímé demokracie jako nástroje pro oslabení moci zkorumpovaných elit, které dle populistů využívají zastupitelskou demokracii ve svůj vlastní prospěch (Havlík a Pinková 2012).

1.3. Je populismus ohrožením liberální demokracie?

Jak jsem již uváděla výše, ze zmíněných důvodů jako je vymezování se vůči menšinám, manichejský pohled na svět či společenská polarizace (tedy rozdělování společnosti na „my“ a „oni“) se populismus může stát hrozbou pro liberální demokracii. Stejně jako u dalších témat týkajících se populismu, se názory ohledně pozitivního či negativního vnímání populismu různí. Avšak konvenčním postojem je spíše pojetí populismu jako ohrožení vnitřní demokracie. Rosanvallon (2008, s. 265) dokonce uvádí, že populismus je patologická demokracie, a nikoliv pouze ideologie, ale „*zvrácená inverze ideálů a postupů demokracie.*“ Laclau (2005) zase zmiňuje, že se jedná o „*demokratizaci demokracie*“ tím, že umožní agregaci požadavků vyloučených skupin. Vzhledem k tomu, že velmi záleží na kontextu, ve kterém vzniká, může být populismus opravdu hrozbou pro demokracii nebo může fungovat

jako její korektiv. Ve své podstatě není tedy ani dobrý ani špatný, stejně tak jako další ideologie jako je nacionalismus nebo socialismus. Pro lepší pochopení tohoto vztahu je důležité pojem demokracie definovat (Mudde & Kaltwasser 2017).

Není náhodné, že demokracie vychází z řeckého slova *demos*, což znamená v překladu lid, stejně tak jako populismus vychází z latinského slova *populus*, což je výraz také pro lid. Demokracie v sobě prvek populismu jednoduše nese a je její součástí. Oboje silně staví na zdůrazňování a vyzdvihování lidí (Canovan 1984, Pasquino 2008). Definice demokracie je, stejně jako v případě populismu, předmětem sporu. Názory se různí nejen ohledně její definice, ale také i kvůli jejím různým typům. Mudde a Kaltwasser (2017) definují demokracii jako kombinaci lidové suverenity a vlády většiny. Dále zmiňují, že může být buď přímá nebo nepřímá a liberální či neliberální. Je využívána jako metoda ke spravedlivým svobodným volbám, což naplňuje její definiční funkci. Lidé se tedy místo násilného konfliktu ohledně změny vlády shodují na tom, že by vládce měl být zvolen většinově. Běžně pojem demokracie spíše odkazuje na demokracii liberální, tedy na politický režim, který respektuje lidovou suverenitu, vládu většiny a zřizuje instituce, které chrání základní lidská práva, ochranu menšin a svobodný projev. Ačkoliv v rámci ochrany základních lidských práv neexistuje univerzální přístup, který by všechny země využívaly, demokratické režimy přijímají různé institucionální návrhy, které ji zajišťují. Nicméně všechny liberální demokracie mají instituce, které si kladou za cíl základní lidská práva chránit a vyhnout se „*tyranii většiny*“ (Mudde & Kaltwasser 2017).

V tuto chvíli bych tedy ráda objasnila, jak je demokracie populismem ovlivňována. Jak jsem již zmiňovala, ve své podstatě je populismus demokratický, ale je v rozporu s demokracií liberální tak, jak je všeobecně nahlížena ve světě. Důležitým populistickým rysem je, že by nic nemělo omezovat vůli čistých, ctnostných lidí a neuznává v žádné formě pluralismus. To znamená, že těmito rysy neakceptuje práva menšin, a tedy ani dané instituce, které jejich práva chrání. Běžně tedy tyto instituce kritizují, ačkoliv jsou neodmyslitelnou součástí demokratického modelu, který je ve světě přijímán. Mezi tyto instituce patří převážně soudnictví a média. Populisté z médií často dělají zástupce či hlas zkorumpovaných elit, a proto by k médiím neměli mít přístup. Také mají sklony využívat výbušnou rétoriku a různé konspirační teorie. Odvolávají se na to, že tyto elity porušují základní princip demokracie tím, že nerespektují vládu většiny. Politickou autoritou by tedy měli být lidé, a ne nevolené orgány (Mudde & Kaltwasser 2017, Pasquino 2008, Canovan 1999). Mudde a Kaltwasser (2017, s. 82) také uvádí, že se „*vzhledem k tomu, že má populismus tendenci nedůvěřovat*

jakékoliv nezvolené instituci, která omezuje moc demokratů, může vyvinout ve formu demokratického extremismu nebo lépe řečeno neliberální demokracii.“ Určitým pozitivem na populismu může být zvýšení politické participace, jelikož přispívá k mobilizaci sociálních skupin, kteří mají pocit, že nejsou elitami brány v úvahu.

Tabulka 1: Pozitivní a negativní efekt populismu na liberální demokracii, zdroj: Mudde & Kaltwasser 2017:83, vlastní překlad

Pozitivní efekt	Negativní efekt
Populismus může dát hlas skupinám, které se necítí dostatečně zastoupeny politickými elitami.	Populismus může zneužívat pojem vlády většiny k obcházení práv menšin.
Populismus může mobilizovat vyloučené společenské skupiny a zlepšit jejich integraci do politického systému.	Populismus může zneužívat pojem lidové suverenity k narušování institucí, které se zabývají ochranou základních lidských práv.
Populismus může zlepšit schopnost politického systému reagovat tím, že podpoří implementaci preferovaných postupů vyloučenými částmi společnosti.	Populismus může posílit nový politický konflikt, který brání vytváření stabilních politických koalic.
Populismus může zvýšit demokratickou odpovědnost tím, že se problémy a politiky stanou součástí politické sféry.	Populismus může vést k politickému moralizování, čímž se dosažení dohod může stát extrémně obtížné, ne-li nemožné.

Na závěr lze říct, že populismus může vzhledem k liberální demokracii hrát jak pozitivní, tak negativní roli. Populismus může dát šanci vyjádřit se sociálním skupinám, které se elitami cítí opomíjeny či nevyslyšeny a dát jim možnost politizovat témata, o kterých elity nediskutují, což by splňovalo jakýsi demokratický model. Na druhou stranu se může populismus ohánět lidovou suverenitou, hlasem většiny a tvrzením, že žádná instituce nemá právo jej omezovat, což ale vede k možnosti obcházení menšin a institucí, jež chrání základní lidská práva. Toto je ve skutečnosti model, který liberální demokracii ohrožuje. V Evropě se jedná především o populistické pravicové strany, které mají za cíl vybudovat model demokracie, ve kterém stát patří jedinému etnickému společenství a tím nerespektují

práva jiných etnických a náboženských menšin. V západní Evropě jsou to například muslimové a ve východní Evropě Romové (Mudde & Kaltwasser 2017).

1.4. Populismus v České republice

V České republice evidujeme více populistických politických stran. Mezi současná nejvýznamnější populistická hnutí považujeme politické strany ANO a SPD (Svoboda a přímá demokracie).

Hnutí SPD je krajně pravicová strana, jejíž předseda je Tomio Okamura. Cílem SPD je referendum o vystoupení České republiky z Evropské unie, jelikož zcela odmítá přenesení státní suverenity na nadnárodní instance a evropské instituce. Také hlásá zpřísnění imigračních podmínek. SPD v tomto směru odkazuje na nelegální imigraci, která by mohla svobodu, a dokonce i celou existenci České republiky ohrožovat. V programu SPD přímo stojí „*Budme skutečnými pány své země.*“ Také usiluje o široké zapojení občanů do politiky a klade důraz na tradiční hodnoty a fungující rodinu, jejíž znění je svazek muže a ženy. SPD tedy odmítá jakoukoliv propagaci názorů a chování, které by mohli tradiční rodinu ohrožovat. Jiné politické strany považuje za viníky aktuálních krizí, vysokých daní a velkých dluhů (Kopeček 2018, program SPD).

Šárovec (2018) uvádí, že je hnutí ANO antisystémová strana, která využívá antistranické rétoriky. Zde se uplatňuje persona charismatického lídra ve formě předsedy hnutí ANO Andreje Babiše, který často využívá komunikaci s lidmi prostřednictvím sociálních sítí. V jejich rétorice můžeme dlouhodobě spatřovat vymezování proti tradičním politickým stranám, které jsou dle slov ANO zkorumpované. Celkově ANO kritizuje současný stav politické i ekonomické situace státu. Také vyzývá občany, aby se do řešení situace v zemi zapojili a zajistili tak fungující stát. Vyzdvihuje tedy obyčejné lidi a vymezuje se proti politickým elitám (Šárovec 2018, Cabada 2016).

Stále roste popularita sociálních sítí, které jsou pro politickou komunikaci využívány. Již jsem uváděla, že populisté ve své rétorice používají zjednodušování různých situací, které jsou dobře pochopitelné a zapamatovatelné. Díky zjednodušování snadno rozlišují, kdo patří k „nám“ a kdo je nepřítelem. V rámci politického boje může takto docházet ke znevažování politických soupeřů, častokrát právě skrze tradiční média² či sociální sítě (Müller 2017).

² Tradiční média, která využívají centralizovaný, jednosměrný komunikační systém např. noviny, rozhlas, televize (Tsfati 2010).

Z tohoto důvodu jsem vybrala z facebookové skupiny Tomio Okamura – SPD i z facebookové skupiny Andrej Babiš a přímo z volebního programu hnutí ANO výroky, které považuji, dle již zmíněných populistických prvků, za populistické a následně je rozeberu. Budu vycházet z Panizzova (2005) analytického jádra populismu, které je pro určení populistických prvků klíčové (Havlík & Pinková 2012), jelikož se na něm většina autorů shoduje. Při výběru výroků také vycházím z případové studie SPD od Denisy Charvátové (2022). Jako indikátory pro určení populistické rétoriky si vymezím tři kategorie: my vs oni, antielitářství, obhajoba lidu jako morálního suveréna.

Výroky z facebookové skupiny Tomio Okamura - SPD

„Je to katastrofa, dnes Fialova vláda odsouhlasila přerozdělování migrantů do ČR a totálně zradila zájmy a budoucnost České republiky. Hnutí SPD prosazuje nulovou toleranci nelegální migrace do ČR. Migranti nesmí mít právo na azyl!“ (Tomio Okamura – SPD, Facebook 2023)

V tomto výroku se objevuje element jak my vs oni, tak antielitářství. Z výroku vyplývá, že se Tomio Okamura vymezuje vůči vládě, kritizuje a obviňuje ji ze zrady vůči budoucnosti České republiky čili ze zrady budoucnosti českých občanů. Zároveň hlásá šíření nenávisti vůči migrantům, které označuje za hrozbu.

„Takže tohle je potřeba jasně říci, že jediné SPD tady nabízí jasné řešení a samozřejmě v případě, že Fialova vláda to tady odsouhlasuje, tak skutečně je tady na místě referendum o vystoupení České republiky z EU, protože já si myslím, že je potřeba umožnit takové referendum, protože nikdo tady - nebo my tady, já tady rozhodně nechci, aby tady byli ti islámští a afričtí migranti“ (Tomio Okamura – SPD, Facebook 2023).

Zde se objevuje element my vs oni, antielitářství i obhajoba lidu jako morálního suveréna. SPD se zde staví do role jediné strany, která přichází s jasným řešením, jak zabránit hrozbě ve formě migrace. Vymezuje se tedy proti celé EU, které nepřímo označuje za viníka, který dovoluje vpustit migranty do ČR. V tomto výroku mluví i za občany ČR, jelikož zdůrazňuje *„nikdo tady – nebo my tady“*, a tím brání budoucnost lidí. Zároveň opět poukazuje na my vs oni v rámci migrantů.

„Co to plácá za nesmysly? To je totalita jak vyšitá. Slabá vláda a slabý premiér, kteří se bojí názorových oponentů, takže chtějí umlčovat a šikanovat nespokojené občany, kteří s nimi

nesouhlasí. Tahle vláda musí skončit, protože je zásadním ohrožením svobody a demokracie v České republice“ (Tomio Okamura – SPD, Facebook 2022)

V tomto výroku se objevuje kategorie obhajoba lidu jako morálního suveréna a znovu antielitářství, kde znehodnocuje a kritizuje vládu, která dle jeho slov šikanuje nespokojené občany. Také ji označuje za hrozbu pro demokracii a svobodu občanů. Zároveň se staví na stranu občanů a snaží se ukázat jeho blízkost k lidem.

Tabulka 2: Shrnutí výskytu populistické rétoriky, zdroj: Facebook Tomio Okamura – SPD, vlastní zpracování

Kategorie	Výroky
My vs oni	<p>„Hnutí SPD prosazuje nulovou toleranci nelegální migrace do ČR. Migranti nesmí mít právo na azyl!“</p> <p>„...rozhodně nechci, aby tady byli ti islámští a afričtí migranti.“</p>
Antielitářství	<p>„Fialova vláda odsouhlasila přerozdělování migrantů do ČR a totálně zradila zájmy a budoucnost České republiky.“</p> <p>„...je tady na místě referendum o vystoupení České republiky z EU...“</p> <p>„Co to plácá za nesmysly? Slabá vláda a slabý premiér, kteří se bojí názorových oponentů, takže chtějí umlčovat a šikanovat nespokojené občany...“</p>
Obhajoba lidu jako morálního suveréna	<p>„... nikdo tady - nebo my tady...“</p> <p>„...takže chtějí umlčovat a šikanovat nespokojené občany...“</p> <p>„Tahle vláda musí skončit, protože je zásadním ohrožením svobody a demokracie...“</p>

Výroky z facebookové skupiny Andrej Babiš

„Ve Sněmovně jsem dnes předložil deset bodů k jednání. Deset témat, které opravdu trápí české občany“ (Andrej Babiš, Facebook 2024).

Zde se objevuje obhajoba lidu jako morálního suveréna. Babiš je zde v roli zastupitele českých občanů, který překládá opravdové problémy, které občany trápí.

„Pane premiére, máte pravdu. Ano, jsem populist, hrdý populist! A vždycky budu hájit zájmy lidí“ (Andrej Babiš, Facebook 2023).

V tomto výroku přímo Andrej Babiš uvádí, že je populist. Také se staví do role ochránce lidí, což tedy odkazuje na kategorii obhajoba lidu jako morálního suveréna.

„Mrzí mě, že předsedy SPD a ČSSD nezajímají jejich voliči, což se naplno projevilo během prezidentských voleb, kdy zradili jejich zájmy a podpořili, ať už přímo nebo nepřímo kandidáta pravicové vlády pana Pavla. A proto bude nyní hlavním úkolem ANO přesvědčit voliče SPD a ČSSD, že jedinou politickou silou, která od vstupu do politiky a vlády hájila jejich zájmy a bude je hájit i proti této asociální pětikoaliční vládě, je hnutí ANO“ (Andrej Babiš, Facebook 2023).

Zde se objevuje element antielitářství, my vs oni a obhajoba lidu jako morálního suveréna. Babiš kritizuje jiné politické strany a obviňuje je ze zrady a nezájmu o své voliče. Vymezuje se zároveň proti ostatním politickým stranám, což odkazuje na kategorii my vs oni. Také ve svém výroku zdůrazňuje, že hnutí ANO jako jediná chrání a hájí zájmy lidí.

„Poslanci ODS, TOP 09, KDU, Pirátů, STAN, KSČM a SPD definitivně hodili všechny občany České republiky přes palubu. Jsou od této chvíle přímo zodpovědní za každého našeho občana, který v důsledku neprodloužení nouzového stavu onemocněl nebo zemřel. Za každého, koho ohrozili. A to včetně zdravotníků, kteří na mnoha místech této země jedou z posledních sil a jsou na hranici vyčerpání“ (Andrej Babiš, Facebook 2021).

Tento výrok odkazuje na antielitářství a my vs oni. Babiš opět neskrytě kritizuje jiné politické strany a obviňuje je z vyčerpání zdravotníků, za onemocnění či úmrtí lidí v covidové době. Znovu se proti těmto stranám vymezuje a zdůrazňuje tím, že není jedním z nich.

Výroky z volebního programu hnutí ANO

„Hnutí ANO vzniklo jako protest proti tradičním stranám. Těm stranám, které za více než 20 let od revoluce nechaly vytunelovat, rozkrást nebo pod cenou zprivatizovat naše hospodářství a národní bohatství“ (Volební program ANO 2021).

Tento výrok obsahuje antielitářství. Babiš hlásá, že hnutí ANO vzniklo přímo za účelem protestu proti tradičním stranám. Zároveň je obviňuje z rozkrádání České republiky.

„Ale ty peníze nezmizely v nějaké černé díře, jak se to pravidelně dělo za vlád tradičních politických stran, ale investovali jsme je do našich lidí a do naší země“ (Volební program ANO 2021).

Zde se opět vyskytuje antielitářství a obhajoba lidu jako morálního suveréna. V tomto výroku je znovu uvedeno, že tradiční strany rozkrádaly stát. Naopak hnutí ANO se staví do role obránců lidí a tvrdí, že do nich a do České republiky peníze investovali.

Tabulka 3: Shrnutí výskytu populistické rétoriky, zdroj: Facebook Andrej Babiš, volební program ANO 2011, vlastní zpracování

Kategorie	Výroky
My vs oni	<i>„...bude je hájit i proti této asociální pětikoaliční vládě, ...“ „Poslanci ODS, TOP 09, KDU, Pirátů, STAN, KSČM a SPD definitivně hodili všechny občany České republiky přes palubu.“</i>
Antielitářství	<i>„...SPD a ČSSD nezajímají jejich voliči... zradili jejich zájmy...“ „Jsou...zodpovědní za každého našeho občana, který v důsledku neprodloužení nouzového stavu onemocněl nebo zemřel.“ „Hnutí ANO vzniklo jako protest proti tradičním stranám.“ „Těm stranám, které... nechaly vytunelovat, rozkrást... hospodářství a národní bohatství.“</i>

	<i>„Ale ty peníze nezmizely v nějaké černé díře, jak se to pravidelně dělo za vlád tradičních politických stran, ...“</i>
Obhajoba lidu jako morálního suveréna	<i>„Deset témat, které opravdu trápí české občany.“ „A vždycky budu hájit zájmy lidí.“ „...že jedinou politickou silou, která... hájila jejich zájmy a bude je hájit i proti této asociální pětikoaliční vládě, je hnutí ANO.“ „...investovali jsme je do našich lidí a do naší země.“</i>

1.5. Teorie sociální identity jako faktor hrající roli v podpoře populismu

Důležitý faktor hrající roli v podpoře populismu jsou pravděpodobně meziskupinové vztahy. Lidé mají tendence kategorizovat do skupin podle různých vlastností, kritérií či celkově konstruovat svět na „my“ a „oni“. Takto je konstruován i populismus. Ten je poháněn sdílenými křivdami, nespravedlností, bezmocí či zradou, z čehož populisté a jejich stoupenci – tedy „my“, obviňují elity - tedy „oni.“ To v lidech vyvolává hněv či touhu po odplatě a spouští tak kognitivní předsudky, které zvětšují meziskupinový konflikt a zvyšují odpor k dalším skupinám kromě své vlastní. Lidé tak vyhledávají soudržnou skupinu, která proti těmto křivdám míří (Obradovic 2020, Forgas 2021).

1.5.1. Sociální identita

Teorii sociální identity se zabývá sociální psychologie, jelikož se zaměřuje na vztahy mezi jednotlivci a skupinami. Neodmyslitelnou součástí sociální identity je i identita osobní. Jedná se o soubor přesvědčení a individuálních charakteristik, které se vážou k vlastní osobě. Její součástí je afektivní složka, kdy sebe mohu vnímat na škále od miluji se po nenávidím se. Sociální identita odkazuje na příslušnost člověka k nějaké sociální skupině a tato skupina onoho člověka definuje. Také se díky tomu může zvyšovat jeho sebehodnocení, což

ovlivňuje i jeho osobní identitu. Člověk má celkově potřebu mít sám k sobě dobrý vztah, pokud je negativní, může to řešit několika způsoby. Jedním z prostředků, jak zlepšit vztah sám k sobě, je přidat se například do nějaké extremistické skupiny, kterou ve výsledku může začít favorizovat oproti jiné skupině, což může vést až k meziskupinovému konfliktu, kdy jiné skupiny onen člověk/skupina bude znehodnocovat. Čím je silnější identifikace se skupinou, tím bude silnější i vymezení své skupiny oproti jiným. Toto meziskupinové chování vychází z etnocentrismu, kdy se příslušníci oné skupiny považují za nadřazenou (Tajfel 1981, Tajfel & Turner 1986, Worchel et al. 1998).

Hnací silou konfliktu mezi skupinami bývá nějaký nedostatek, křivda či zrada, které spojují osoby v oné skupině, mají tedy stejný cíl, který usnadňuje jejich vzájemnou spolupráci, posiluje vnitroskupinovou morálku a soudržnost. Toto chování také vzniká skrze stereotypy a předsudky, které jsou spojovány s jinou sociální skupinou než tou, ve které se člověk nachází. Mohou to být například předsudky týkající se náboženství, etnicity či kultury (Forgas 2021).

1.5.2. Meziskupinový konflikt a populismus

Soudržnost skupiny byla již v době paleolitu pro přežití klíčová. Efektivní skupinová spolupráce vedla tedy od pradávna k pokroku. Lidé mají sklon k formování identit ve vztahu ke skupinám a konstruovat sociální svět na „my“ a „oni“. Populistická rétorika také staví tyto dvě skupiny proti sobě. Může se jednat o utlačovaný lid proti elitám různého typu nebo jsou lidé postaveni proti různým sociokulturním skupinám uvnitř společnosti. Tak jako tak populismus apeluje na to, že pro slušného a pracovitého občana je jakákoliv jiná skupina nebezpečím. Populistickým cílem je vybudování krize, na již existujících sociálních rozporech, který by vedl ke sjednocení občanů pod společnou identitou. Jak jsem již zmiňovala, tato identita je formována skrze sdílené stížnosti či nespravedlnost a ukazuje na jiné skupiny jako na viníky, kteří jsou za to zodpovědní (Obradovic 2020, Forgas 2021).

Specifickým typem sociální identity je identita národní, kterou populističtí aktéři využívají. Je definována jako pocit sounáležitosti či svázanosti jedince s určitým národem. Gurr (1994) uvádí, že ale není nikterak významnější než jiné identity. Významnější se stává až v tu chvíli, kdy se na ni začnou odvolávat političtí aktéři za vidinou moci či materiálních a politických výhod. Čím znatelnější jsou nerovnosti a konkurence mezi skupinami, tím větší je význam etnických identit a možnost vzniku meziskupinového konfliktu. Když ke konfliktu dojde, posiluje se vnímání rozdílů mezi skupinami a zároveň se posiluje společný zájem uvnitř

skupiny. Z toho tedy plyne, že čím déle tento konflikt trvá, tím je rozkol mezi skupinami intenzivnější a tím pádem jsou silnější i samotné skupinové identity. Toto chování lze ovšem uskutečnit pouze tam, kde se nachází ve společnosti vícero etnických identit (Fearon & Laitin 2000). Elity se tedy snaží o vykreslení rozdílů mezi „námi“ a „jimi“ a kladou důraz na „naši“ národní identitu, která může být ohrožována „jejich“ národní identitou. Vyzdvihují například rozdíl v tom, že jiné etnické identity jsou neslučitelné s „naší“ národní identitou nebo poukazují na vlastnosti, které jiná etnika vykazují, a to může být například nepracovitost, násilnické sklony či se vyskytují tvrzení, že „nás“ chtějí obsadit. Tato tvrzení poté vede k větší mobilizaci mas a většímu počtu stoupenců. To vše ale již hraničí se xenofobií, tedy nenávisti a odporu ke všemu cizímu. Proč by ale lidé chtěli takové chování podporovat? Odpověď můžeme nalézt v teorii sociální identity. Jak jsem již zmiňovala, pozitivní vztah sám k sobě je pro člověka velmi důležitý. Pokud člověk patří k nějaké skupině, se kterou se identifikuje, má tendence svou skupinu velmi přeceňovat a vyzdvihovat ji, naopak jiné skupiny ponižovat, a tedy vyzdvihováním své vlastní skupiny stoupá i prestiž daného jedince. Tato prestiž je pro člověka tak důležitá, že zločiny, kterých se politici aktéři dopouštějí, přehlíží, nevidí nebo dokonce obhajují (Tajfel & Turner 1986, Mudde & Kaltwasser 2017).

1.5.3. Psychologické atraktory populismu

Jak je popsáno výše, pro člověka je velmi důležitá potřeba pozitivní skupinové identity. Pokud se člověk setkal s nějakými nejistotami, křivdou či nespravedlností, utrpěla jeho osobní identita a potřebuje pocítit nějaký smysl, jistotu a význam, toho může dosáhnout prostřednictvím identifikace k nějaké skupině. Forgas (2021, s. 12) uvádí, že *„touha po pozitivní skupinové identitě často vede ke kolektivnímu narcismu, kdy ohrožené skupiny přeceňují své ctnostné vlastnosti a utvrzují se ve fiktivních úspěších. Bylo zjištěno, že kolektivní narcismus je spolehlivým prediktorem připojení k populistickým hnutím.“* Populistická propaganda funguje na principu oslavování „naší“ skupiny, manipuluje posilováním pocitů křivdy, odsuzuje nepřátele a spouští přecitlivělost na vnímání útoků na „naší“ skupinu (Tajfel & Turner 1986, Forgas 2021).

Populismus využívá lidské kognitivní tendence v podobě kategorizace, což nabízí určité zjednodušení reality. Kdyby nebylo kategorizace, svět by se zdál chaotický. Také ale vede ke stereotypnímu chování a vidění světa černobíle. Populistická propaganda tak uspokojuje

tuto lidskou potřebu zjednodušování a rozdělování na ty špatné a ty dobré – elity vs lid. Forgas (2021) uvádí tzv. *iluzorní korelaci*. Jedná se o kognitivní zkreslení, při kterém se předpokládá korelace mezi dvěma jevy, která tam ale ve skutečnosti není. Toto zkreslení je silně ovlivňováno stereotypy. Dochází k němu při přeceňování korelace mezi neobvyklým či negativním chováním a například nám neznámým lidem, menšinám. Tyto tendence vznikaly již za doby paleolitu, kdy tato zjednodušování a strach z neznámého, mohly mít opravdu funkci jistého varování před nebezpečím. Iluzorní korelaci využívá i populismus, který může vytvářet xenofobii a zaujatost vůči nějaké jiné skupině (Hamilton & Guilford 1976, Forgas 2021).

Lidé mají také tendence přeceňovat spolehlivost a pravdivost informací, které jsou snadno čitelné, zpracovatelné a dokážou jim dobře porozumět. Toto kognitivní zkreslení se nazývá *cognitive fluency effect*³. Pokud lidé vnímají slova či fráze, postoje jako kognitivně plynulé považují je spíše za pravdivé než ty sdělení, které vyvolávají otázky a je obtížnější jim porozumět. Víru v pravdivost sdělení zvyšuje i opakování těchto tvrzení. Takto jsou konstruována i populistická sdělení, která jsou jednoduchá a nevyžadují příliš kognitivního úsilí (Unkelbach 2006, Forgas 2021).

Dalším prvkem, který se v populismu objevuje je, že lidé mají tendence pamatovat si informace, které korespondují s jejich přesvědčením a celkově si i takové informace vyhledávají. Ovšem ty informace, které jejich víru nepodporují zapomínají či je úplně ignorují. Zjednodušeně řečeno se tedy v tomto případě stoupenci populistických hnutí zaměřují pouze na informace korespondující s jejich postoji a vytváří si tak koherentní systém jejich přesvědčení. Tento jev se nazývá *konfirmační zkreslení* (Forgas 2021).

Jedním z dalších kognitivních zkreslení je *Dunningův-Krugerův efekt* neboli efekt nadřazenosti. Dunningův-Krugerův efekt je založený na tom, že čím kompetentnější lidé v rámci nějaké oblasti jsou, tím větší měli tendenci sami sebe podceňovat. To je vysvětleno tak, že kompetentní lidé mají pocit, že i ostatní lidé jsou takto kompetentní, že jsou tedy na podobné úrovni, ale sami sebe posadí o něco níže. Pokud ale posuzujeme lidi, kteří jsou nekompetentní, výsledek se liší. Čím více je člověk nekompetentní, tím více má tendenci se přeceňovat. Takový nekompetentní člověk podléhá několika věcem. Například tomu, že jeho nekompetence zabraňuje tomu, aby si uvědomil, že je nekompetentní. Problém spočívá i

³ Pro anglický termín *cognitive fluency effect* není v češtině ustálený překlad. Je možné jej volně přeložit jako efekt kognitivní plynulosti, ale pro lepší porozumění nechám v textu anglický výraz.

v tom, že nedokáže rozpoznat kompetenci u někoho jiného. Kompetentní člověk mu může předložit nespočet logických argumentů pro nějaké tvrzení, ale nekompetentní člověk to nerozpozná, nevěří tomu, najde si vždy důvod, aby si potvrdil svou argumentaci, která ale častokrát nedává smysl. Ve svém přesvědčení tedy setrvává. Podobně se tento efekt projevuje i v rétorice populistických stran. Populistická hnutí jsou o svých pravdách často přesvědčeni a sebevědomě je hlásají, taktéž i jejich stoupenci, kteří jejich postoje přebírají. Z tohoto důvodu pravděpodobně nejsou schopni rozpoznat nedostatek svých kompetencí (Forgas 2021). Ačkoliv je tento jev poměrně známý, působení tohoto efektu bývá zpochybňováno a není dostatečně empiricky podloženo. Dle některých kritiků se jedná o důsledek zcela jiných jevů. Lidé objektivně nedokáží posoudit své schopnosti zcela přesně a také mají v průměru tendenci se nadhodnocovat (Lacko 2015). Kritika se například týkala toho, že je tento efekt způsobený pouze regresí k průměru (Krueger & Mueller 2002). Jiná studie zase prokázala, že při těžkém úkolu se nekompetentní lidé odhadli lépe než lidé kompetentní (Krajč & Otrmann 2008).

Emocionální procesy ovlivňují lidský úsudek a toho populističtí aktéři využívají, když negativní emoce posilují. Především je to vztek, frustrace nebo strach, například z války či nemoci, jak ukázaly nedávné události (pandemie COVID, válka na Ukrajině). Lidé proto žádají zpřísnění podmínek, kvůli zajištění bezpečí před potencionální hrozbou. Pokud populisté využívají hněv občanů jeho posilováním (například vztek na imigranty, že „nám“ berou práci, že „nás“ chtějí využít apod.) může to u lidí vést až k agresi, jelikož mají lidé ve vzteku tendence vidět vše černobíle. To může nakonec vést až ke znechucení a legitimizaci etnického násilí a genocidy nepřátel (Obradovic 2020, Forgas 2021).

Populismus tak lidem nabízí jednoduché cesty, které vedou k jasnému řešení. Nabízí jako jediní zastupování lidí, což je vnímáno jako velmi ctnostné. A ti, kteří mají jiný názor, postoj a jsou proti nim v opozici, jsou zlí, nemorální a zkorumpovaní. Také nabízí určité jistoty, bezpečí a předvídatelnost v několika různých směrech, kde dosavadní političtí aktéři a jiné elity selhávají, ačkoliv tyto sliby jsou mnohdy nesplnitelné. Populisté využívají lidské sklony k tribalismu⁴, který nabízí sounáležitost, soudržnost a posiluje význam jednotlivců. Populistické narativy využívají utopismus a mesiášské myšlenky a slibují dokonalou budoucnost. Využívají také různé konspirační teorie, které mohou být až neuvěřitelné, a proto jejich následovníci věří, že něco takového by si přece nemohl někdo vymyslet. Pro to

⁴ Tribalismus je povědomí lidí o příslušnosti ke společnému původu.

vše je důležitá postava populistického vůdce, který je charismatický, sebevědomý, ve svých tvrzeních si je naprosto jistý, a to vše dokáže dobře předat svým stoupencům prostřednictvím výborných komunikačních dovedností. Čím více jsou lídrovo tvrzení opakovány, tím více zvyšují jejich důvěryhodnost (Canovan 1999, Mudde & Kaltwasser 2017, Forgas 2021).

1.6. Shrnutí

Nyní již víme, že lze populismus nahlížet různými způsoby. Je možné ho chápat ve smyslu ideologie, politické strategie nebo jako komunikační styl. Vysvětlila jsem několik hlavních charakteristik, na kterých se většina autorů shoduje. Vyjadřuje jej především Panizzovo (2005) analytické jádro populismu, které klade důraz na lid a elitu jako dvě homogenní entity, antagonistický vztah mezi lidem a elitou a také pohlížení na lid jako na morálního suveréna. Vzhledem k provádění výzkumu v českém prostředí, jsem v krátkosti představila i populistickou situaci v České republice, kdy jsem uvedla, že jsou v tuto chvíli považovány za populistické strany především hnutí ANO a SPD. Jelikož se tato práce zaměřuje na souvislost mezi populismem a sociální distancí, uvedla jsem jako možný faktor, který hraje roli v podpoře populismu, onu sociální distanci, která vychází z teorie sociální identity. Představila jsem klíčové prvky meziskupinového konfliktu, které se prolínají i s prvky populismu. Vzhledem k zaměření na výskyt populismu jsem se tedy zaměřila nejen na souvislost se sociální distancí, ale i na sociodemografické údaje a volební preference, které v podpoře populismu hrát roli.

Jelikož je populismus komplexní fenomén s mnoha faktory, které k němu přispívají, je tedy důležité prozkoumat psychologické faktory, které nám mohou dopomoci k tomu lépe porozumět, proč lidem přijde populismus atraktivní. Zkoumáním souvislosti mezi populismem a sociální distancí se můžeme dozvědět informace o tom, jak fungují sociální skupiny a jak se lidé mohou vyrovnávat s hrozbami či nejistotami. Díky zjišťování těchto informací můžeme navrhnout intervence, které se na tuto potřebu zaměří. Například mohou vznikat programy, které podporují meziskupinový kontakt či empatii, což by mohlo vést ke snížení podpory populismu. Nicméně je důležité říct, že korelace neznamena kauzalitu a mohou do tohoto vztahu vstupovat i další proměnné.

Pro svůj výzkum jsem se také z několika důvodů rozhodla zaměřit se i na sociodemografické faktory, které podporu populismu mohou ovlivňovat. Jelikož populismus není monolitické hnutí, znamená to, že ho mohou podporovat různé skupiny obyvatel. Díky zkoumání

sociodemografických údajů, můžeme lépe porozumět tomu, kdo s největší pravděpodobností bude populistická hnutí podporovat a následně také mohou vzniknout různá intervenční opatření či různé vzdělávací programy.

Jako poslední jsem se rozhodla zkoumat to, jaké politické strany preferují voliči, kteří vykazují vyšší míru podpory populismu, jelikož zkoumáním stranické preference populistů můžeme získat informace o tom, jaká témata a politiky rezonují u této skupiny voličů. Pokud bychom sledovali stranické preference populistů v čase, může nám to dopomoci k identifikaci témat či trendů, které k podpoře populismu přispívají. Díky tomu je možné lépe porozumět jeho vzestupu. Analýza těchto dat pak může přispět ke zjištění informací, které mohou být užitečné pro různé politické analytiky či aktivisty, kteří se snaží ovlivňovat veřejné mínění.

2. Empirická část

2.1 Metodologie výzkumného šetření

2.1.1 Úvod

Empirická část navazuje na poznatky teoretické části a je tedy mým hlavním cílem zjistit, zda existuje pozitivní korelace mezi podporou populistických postojů a vyšší mírou potřeby jedince vymezit se vůči jiným skupinám. V empirické části také předkládám možné faktory, které by s podporou populistických postojů mohly souviset a zároveň zjišťuji, jaké politické strany podporují respondenti s vyšší mírou podpory populistických postojů. Na základě teorie sociální identity předpokládám, že jedinec bude uvažovat o svých odpovědích v rámci toho, s jakou skupinou se on sám ztotožňuje, a že vyšší míra potřeby jedince vymezit se oproti jiným skupinám koresponduje s podporou populistických postojů.

Zmínila jsem možné faktory, které by mohly s podporou populistických postojů souviset. Je tedy mým dílčím cílem tyto faktory zmapovat a ověřit, zda mezi nimi vztah existuje a pokud ano, tak do jaké míry je jimi podpora populistických postojů ovlivněna. Jedná se o zjišťování pohlaví, věku, velikosti místa bydliště, vzdělání a dosavadní politickou orientaci.

V rámci svého dotazníku v části zabývající se populistickými postoji, vycházím především ze studie *Measuring Populist Attitudes on Three Dimensions* (Schulz, Müller, Schemer, Wirz a Werner 2018), při které autoři pracují se třemi hlavními rysy populismu, a to s antielitářstvím, vírou v homogenní lid a suverenitou běžného lidu. Dle Muddeho (2017) teorie jsou výraznými prvky populismu i autoritářství a nativismus, kterými se vyznačují pravicové postoje. V tomto případě vycházím ze studie *Measuring Political Tolerance and General Support for Pro-Civil Liberties Policies* (Gibson 2013), která se problematice autoritářství a nativismu věnuje. V rámci těchto zahraničních studií je hlavním záměrem aplikovat tuto problematiku na české prostředí. V druhé části zaměřené na měření sociální distance jsem vycházela z několika studií, které se problematiky vymezování se vůči jiným skupinám dotýkají. Vzhledem k tomu, že jsem nechtěla přímo mířit na konkrétní skupinu, rozhodla jsem se do této části zahrnout otázky týkající se migrace, homosexuality, důležitost vlastní skupiny a morálních zásad. Také jsem využila Bogardusovu škálu sociální distance, která se využívá pro měření rasismu či jiných etnických předsudků (Bogardus 1926).

V rámci dotazníku jsem také zjišťovala sociodemografické údaje o respondentech a jejich dosavadní politickou orientaci. Ohledně zjištění politické orientace jsem se zeptala pouze pomocí jedné otevřené otázky, a to jakou politickou stranu by respondent volil, kdyby byly zítra volby. Od objektivní sady otázek pro zjišťování politické orientace jsem upustila, jelikož by se dotazník značně prodloužil a časová náročnost by mohla potencionálního respondenta odradit. Také předpokládám, že pro účely této práce je to takto dostačující.

Respondenti byli v rámci dotazníku požádáni o vyjádření míry jejich souhlasu či nesouhlasu s uvedenými otázkami, týkajícími se zaprvé populistických postojů a zadruhé sociální distance. Na základě odpovědí z těchto dvou částí by mělo být možné zjistit, zda má respondent tendence následovat populistické postoje, jak moc se jedinec vymezuje vůči jiným skupinám a prosazuje vlastní skupinu, se kterou se ztotožňuje a zda mezi těmito proměnnými existuje vztah.

Jelikož je pojem populismus opředen negativními konotacemi, mohlo by dojít již k prvotnímu odrazení a dotazník by si potencionální respondent nemusel ani otevřít. Také by pravděpodobně mohlo dojít ke zkreslení výsledků nebo by se mohl dotazník stát terčem trollingu⁵, přičemž bych mohla získat nerelevantní informace. Proto jsem se rozhodla, uzpůsobit výzkum tak, aby potencionálnímu respondentovi nebyl záměr známý. Výzkum jsem tedy představila jako zjišťování politických preferencí v souvislosti s měřením sociální distance aplikovaný na české prostředí. Pro svůj výzkum jsem využila dotazník, který jsem vytvořila prostřednictvím Google Forms a šířila ho v prostředí populární sociální sítě Facebook.

Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu práce je tedy zjistit, zda existuje vztah mezi podporou populistických postojů a vyšší mírou potřeby jedince vymezit se vůči jiným skupinám. Sekundárním cílem je určení možných faktorů, které by míru podpory populistických postojů mohly ovlivňovat a také zjistit jaké politické strany volí jedinci s vyšší mírou podpory populistických postojů.

⁵ Trolling je forma chování, jejímž prostřednictvím se snaží účastník záměrně provokovat ostatní k emotivní odezvě nebo jinak narušovat např. věcnou diskusi.

Hlavní výzkumná otázka:

Existuje vztah mezi podporou populistických postojů a vyšší mírou potřeby jedince se vymezit vůči jiným skupinám?

Hypotéza 1: Mezi podporou populistických postojů a vyšší mírou potřeby jedince se vymezit vůči jiným skupinám existuje pozitivní korelace.

Vedlejší výzkumná otázka č.1:

Jaké sociodemografické faktory, které zahrnují pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště, ovlivňují výši podpory populistických postojů?

Hypotéza 2: Ženy a muži se liší v míře podpory populistických postojů.

Hypotéza 3: Vyšší věk je spojen s vyšší mírou podpory populistických postojů.

Hypotéza 4: Vyšší úroveň vzdělání je spojena s nižší mírou podpory populistických postojů.

Hypotéza 5: Velikost místa bydliště ovlivňuje míru podpory populistických postojů.

Vedlejší výzkumná otázka č.2:

Vykazují voliči politických stran ANO a SPD vyšší míru podpory populistických postojů než voliči jiných politických stran?

Hypotéza 6: Jedinci, kteří volí politické strany ANO nebo SPD, vykazují vyšší míru podpory pro populistické postoje než jedinci, kteří volí jinou politickou stranu.

2.1.2 Výběr vzorku a prostředí výzkumu

Vzhledem k povaze mého kvantitativního výzkumu jsem se rozhodla hledat respondenty na sociální síti Facebook, kde jsem dotazník sdílela v politicky aktivních skupinách a ve skupinách týkajících se politických témat. Důvodem pro výběr tohoto prostředí a daných facebookových skupin byla poměrně dobrá a rychlá dostupnost pro oslovení aktivních voličů či při nejmenším respondentů, kteří se o politická témata zajímají. Výběr skupin proběhl v rámci dostupných facebookových politických stran České republiky, nikoliv pouze stran, které mohou být považovány za populistické, abych snížila možné zkreslení výsledků. Jedná se tedy o nenáhodný výběr na základě dobrovolnosti. Kritérium pro zařazení respondentů do vyhodnocování dotazníku bylo dovršení 18 let, jelikož se domnívám, že mají

již širší povědomí o politické sféře, utváří českou politickou budoucnost, a proto jsou pro mou práci relevantní oproti mladším ročníkům.

V rámci Facebooku bylo tedy zapotřebí, abych se přidala do veřejných i soukromých skupin, kde jsem následně soukromou zprávou oslovila jejich správce či moderátory prostřednictvím svého osobního profilu (Adéla Vinterová). Správce či moderátory jsem požádala o povolení sdílet dotazník v jejich skupinách, pokud mi bylo vyhověno, dotazník jsem sdílela. Co se týče soukromých skupin, sdílené příspěvky mohou vidět pouze jejich členové. V rámci skupin veřejných je možné prohlédnout si příspěvky, aniž by se jedinec do skupiny musel nutně přidat. Přidala jsem se tedy do 15 veřejných skupin a do 5 soukromých. Pouze v jedné skupině mi nebylo dovoleno dotazník sdílet a ze skupiny jsem se odebrala. Výčet facebookových skupin, do kterých jsem se přidala, je sepsán v *Příloha 2: Facebookové skupiny*.

Dotazník jsem dohromady sdílela v období od 19.4. do 1.6. 2024 pro přibližně 91 tis. členů, zmiňuji přibližně, jelikož u skupin nad 1000 členů nebyl uveden přesný počet jejich členů a byl zaokrouhlen na stovky. Facebookové skupiny se tedy týkají různě politicky laděných témat. Předpokládala jsem, že v rámci skupin jsou jejich členové přirozeně lidé různého věku, pohlaví, vzdělání či z různě velkých míst bydliště, tedy by mohly nabízet rozmanitý vzorek, který je vhodný pro mou práci, ačkoliv reprezentativnost zaručit zcela nemůže. Nicméně jsem si vědoma, že v těchto skupinách se mohou nacházet i tací, kteří názory skupiny nepřijímají za své nebo jsou v nich pouze z důvodu trollingu, jelikož pro připojení do dané skupiny často stačí potvrdit pouze souhlas s pravidly či odpovědět na jednoduché otázky. Avšak v tomto případě to nemusel být nutně limitující prvek, jelikož se taktéž mohli podílet na vyplnění dotazníku. Tím jsem tedy získala možnost oslovení respondentů i s jinými názory, mimo těch, které korespondují s danou skupinou.

Nicméně musím poukázat na to, že ačkoliv byl dotazník sdílen značnému množství lidí, jeho návratnost byla poměrně nízká. Celkem dotazník vyplnilo 122 respondentů. Nízkou návratnost dotazníků si vysvětluji několika důvody. Členové politicky aktivních skupin mohou být často oslovováni s různými výzvami k účasti na výzkumech či dotaznících, což může vést k jistému přesycení a následné únavě či neochotě se dalších výzkumných šetření zúčastnit. Vzhledem k poměrně citlivému tématu mohou být členové těchto skupin vůči výzkumům podezřívaví a mohou je vnímat jako potencionálně manipulativní nebo zaujaté, ačkoliv byli ujištěni o anonymitě dat. Dalším důvodem nízké návratnosti považuji prostředí

daných facebookových skupin. V rámci skupin jsou jejich členové poměrně aktivní a během dne sdílejí i desítky příspěvků, je tedy možné, že mnou sdílený dotazník ve skupinách zapadl.

2.1.3 Technika sběru dat

Pro sběr dat jsem vytvořila dotazník prostřednictvím platformy Google Forms, který jsem následně sdílela na sociální síti Facebook v politicky aktivních skupinách či takových skupinách, ve kterých se politická témata objevují. Dotazník je rozdělen do 3 hlavních částí, kterým předchází úvodní slovo, v němž se představuji a následně stručně popisuji výzkum práce. V první části dotazníku se respondentů dotazuji na sociodemografické otázky, které jsou pro mé dílčí hypotézy klíčové. Skládá se ze čtyř otázek, které se dotazují na pohlaví, věk, vzdělání a na velikost místa bydliště. Poslední otázka v této části je zaměřena na politickou preferenci, přesněji tedy na to, jakou politickou stranu by respondent volil, kdyby byly zítra volby. Ohledně zjišťování politické preference se mi nabízely dvě možnosti. První možností bylo vytvoření sady otázek, která by z mé strany objektivně politické inklinace hodnotila. Druhou možností byla volba pouze jedné sebeposuzovací otázky, pro kterou jsem se nakonec rozhodla. Hlavním důvodem, proč jsem upustila od celé sady objektivních otázek bylo značné prodloužení dotazníku, což by potencionální respondenty mohlo odradit. Domnívám se, že volba sebeposuzovací otázky je pro mou práci vhodná, jelikož zde otevírám teorii sociální identity, a proto mi přijde vhodné zjistit, jak se sám respondent vnímá jako součást konkrétní skupiny (v tomto případě tedy v rámci politické strany).

V druhé části, která je primární pro zodpovězení mé výzkumné otázky, tedy zda existuje vztah mezi podporou populistických postojů a vyšší mírou sociální distance vůči jiným skupinám, se zaměřuji na populistické postoje. Tato část se skládá z 11 otázek. Jak jsem již zmiňovala, vycházím především ze zahraniční studie *Measuring Populist Attitudes on Three Dimensions* (Schulz, Müller, Schemer, Wirz a Werner 2018). Při této studii autoři pracují se třemi populistickými dimenzemi, tedy antielitářstvím, vírou v homogenní a ctnostný lid a se suverenitou běžného lidu. V rámci studie byla vytvořena sada výroků, přičemž každá ze třech zmíněných dimenzí tematicky výroky zahrnovala. Pro účely své práce jsem vybrala do dotazníku 7 z nich. Zmiňovala jsem, že dle Muddeho (2017) je součástí populismu i autoritářství a nativismus, které jsem do svého dotazníku taktéž chtěla zahrnout. Ve smyslu autoritářství jde o striktnější uspořádání společnosti, přičemž je takové uspořádání otevřené přísnějším restriktivním či ochranářským opatřením či víra v tradiční rodinu. Co se týče nativismu, ten se především projevuje odmítáním menšin uvnitř vlastního státu, považuje

nepůvodní prvky za hrozbu a vyzdvihuje vlastní stát nad ostatní (Mudde 2017). Této problematice se dotýká studie *Measuring Political Tolerance and General Support for Pro-Civil Liberties Policies* (Gibson 2013), ze které jsem také vycházela. I při této studii byla autory vytvořena sada tvrzení, z nichž jsem vybrala 3 z nich. Posledním tvrzením, které jsem do této části zahrнула v rámci nativismu, se jedná o výrok vybraný z A short version of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) Scale (Rattazzi, Bobbio, Canova 2007), z RWA vycházím i v další části dotazníku, která je zaměřená na sociální distanci.

V tabulce 4 jsou uvedené vybrané výroky pro část zabývající se populistickými postoji, v rámci již zmíněných 5 dimenzí, u kterých měl respondent uvést míru jeho souhlasu či nesouhlasu. V této části se tedy snažíme na základě hodnocení výroků zjistit, nakolik daný respondent vykazuje souhlas s populistickými postoji. V rámci těchto výroků bylo možné odpovědět formou Likertovy škály, a to na pětibodové textové stupnici od zcela souhlasím po zcela nesouhlasím.

Tabulka 4: Přehled dimenzí, zahraničních studií a výroků z nichž vybraných, zdroj: vlastní zpracování

Dimenze	Výrok	Zdroj
Antielitářství	Poslanci v parlamentu velmi rychle ztrácejí kontakt s běžnými lidmi.	Measuring Populist Attitudes on Three Dimensions (Schulz, Müller, Schemer, Wirz a Werner 2018)
	Lidé jako já nemají vliv na to, co dělá vláda.	
	Politiky zajímá, co si lidé jako já myslí.	
Homogenita	Běžní lidé jsou ve své podstatě čestní a poctiví.	
	Lidé jsou spíše soudržná skupina než skupina jednotlivců.	
Suverenita běžného lidu	Lidé by měli mít v nejdůležitějších politických rozhodnutích poslední slovo hlasováním v rámci referenda.	

	Je třeba, aby se politici řídili vůlí lidu.	
Autoritářství	Společnost by měla tolerovat ty, kteří zastávají extrémně odlišné politické postoje než zbytek společnosti.	Measuring Political Tolerance and General Support for Pro-Civil Liberties Policies (Gibson 2013)
	Vláda by měla mít určitou schopnost ohýbat zákon, aby vyřešila naléhavé sociální a politické problémy.	
Nativismus	Měla by existovat možnost, umožnit úředníkům činným v trestním řízení zastavit nebo zadržet lidi jiné rasy, pokud se u těchto skupin předpokládá vyšší pravděpodobnost spáchání trestného činu.	
	Tradiční způsoby a hodnoty stále ukazují nejlepší způsob života.	A short version of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) Scale (Rattazzi, Bobbio, Canova 2007)

Ve třetí části dotazníku se zabývám mírou sociální distance vůči jiným skupinám, která je taktéž klíčová pro zodpovězení mé výzkumné otázky. V této části uvádím 11 výroků. 10 z nich jsou vybrané v rámci několika zahraničních studií. Konkrétní studie jsou uvedeny v tabulce 5 pro lepší přehlednost a orientaci v textu. Taktéž jsou jako v předchozí části uvedené v tabulce 5 vybrané výroky. Pomocí nichž se snažím zjistit možnou sociální distanci jedinců vůči jiným skupinám než té, ve které se jedinec nachází. V této části jsem se nechtěla zaměřovat na konkrétní skupinu, u které bych u respondentů zjišťovala míru sociální distance, ačkoliv by se to v momentální situaci v rámci českého prostředí nabízelo (myslím tím například situaci na Ukrajině a migraci či nedávnou změnu registrovaného partnerství na partnerství a další). V zásadě jsem spíše chtěla cílit obecně na vícero skupin, jelikož mi

to pro tuto práci přišlo relevantní. Domnívám se, že pokud bych se zaměřovala v rámci sociální distance pouze na konkrétní skupinu, odkazovala bych v této části na konkrétní problematiku, a to v tuto chvíli není mým cílem. Pro svou práci jsem zvolila jako relevantní zaměřit se na postoje vůči jiným skupinám obecně. Dotýkám se v ní tedy několika témat, jako je migrace, homosexualita, principy rovnosti a morálky, důležitost vlastní skupiny či naopak upozadování jiných skupin. Poslední 11. otázkou je využití Bogardusovy škály sociální distance (1926). Nicméně Bogardusova původní škála zahrnovala 7 položek, při které si jedinec vybírá nejnižší přípustnou sociální distanci vůči jiné skupině. Pro účely této práce jsem snížila počet položek na 5 a poupravila jsem jejich formulaci tak, aby jasněji odpovídaly českému prostředí. Stejně tak jako v předchozí části se respondentů ptám na hodnocení výroků pomocí Likertovy škály prostřednictvím pětibodové stupnice míry souhlasu. Původní Bogardusova škála obsahuje tyto položky, kdy respondent hodnotí, zda by ochotně přijal určitou osobu:

- do blízkého příbuzenstva skrze manželství
- do svého klubu jako blízkého přítele
- za souseda v ulici
- svého zaměstnání za spolupracovníka
- jako občana své země
- jen jako návštěvníka své země
- vyloučil by ji ze země

Ve své práci formuluji poslední otázku takto: *Vyberte pouze jednu možnost tak, abyste vybral/a nejmenší přípustnou sociální distanci.*

Příslušníka jiného etnika bych...

- přijal mezi své nejbližší
- přijal do zaměstnání, kde pracuji
- přijal jako občana mé vlasti
- přijal pouze jako návštěvníka mé vlasti
- do své vlasti nepustil.

Tedy první dvě položky z původní škály jsem spojila do jedné. Domnívám se, že spojení *přijmout do svého klubu jako blízkého přítele* je poněkud zastaralé a v dnešní době se již

nepoužívá. Také mi přišlo, že není třeba rozdělovat manželství a blízké přátelé, že obě položky zahrnují velmi blízké vztahy. Z položek jsem také upustila od *přijmout za souseda v ulici*. Domnívám se, že pro kontext dnešní doby není tato položka již natolik důležitá. Zbylé položky jsem ponechala či případně mírně poupravila jejich formulaci, významově, ale zůstávají stejné.

Tabulka 5: Přehled dimenzí, zahraničních studií a výroků z nichž vybraných

Dimenze	Výrok	Zdroj
Důležitost vlastní skupiny	Být Čech je důležitou součástí mé identity.	The Paradox of Group-Based Guilt: Modes of National Identification, Conflict Vehemence, and Reactions to the In-Group's Moral Violations (Roccas, Klar, Liviatan 2006)
	V případě nedostatku pracovních příležitostí by zaměstnavatelé měli upřednostňovat české obyvatele před imigranty.	It's Nativism: Explaining the Drivers of Trump's Popular Support (Young 2016)
	Česká soudržnost je vyšší než u jiných národů.	In-group solidarity or out-group hostility in response to terrorism in France? Evidence from a regression discontinuity design (Hauwaert, Huber 2020)
Vymezení vůči jiné skupině – migrace	V České republice je příliš mnoho imigrantských pracovníků.	It's Nativism: Explaining the Drivers of Trump's Popular Support (Young 2016)
	Migraci lidí z chudých do bohatých zemí vítám.	
Vymezení vůči jiné skupině – homosexualita	Imigranti zatěžují český sociální systém – dostávají sociální dávky, které pak chybějí Čechům.	It's Nativism: Explaining the Drivers of Trump's Popular Support (Young 2016)
	Gayové a lesby jsou stejně zdraví a morální jako kdokoli jiný.	

Principy rovnosti a morálky	Každý by měl mít svůj vlastní životní styl, náboženské přesvědčení a sexuální preference, i když se tím liší od všech ostatních.	A short version of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) Scale (Rattazzi, Bobbio, Canova 2007)
	Žádná skupina by neměla ve společnosti dominovat.	Social Dominance Orientation: A Personality Variable Predicting Social and Political Attitudes (Pratto et al. 1994)
	Když vláda vydává zákony, zásadou číslo jedna by mělo být spravedlivé zacházení se všemi.	The Moral Foundations Questionnaire (Graham, Haidt, Nosek 2008)

Na základě odpovědí byly jednotlivé výroky bodově ohodnoceny. Bodování bylo stejné u části o populistických postojích i u části zahrnující výroky na sociální distanci. V obou případech lze za jeden výrok získat 1-5 bodů. Vzhledem k tomu, že obě části obsahovaly 11 výroků, respondent mohl získat za část o populistických postojích minimálně 11 bodů a maximálně 55 bodů, to samé platí i v části o sociální distanci. Většina výroků byla v části o populistických postojích postavena tak, že byly položeny pro-populisticky, tedy tak, že s daným populistickým výrokem respondent na pětibodové škále souhlasí nebo ne. V případě, že s ním respondent zcela souhlasí získává 5 bodů. Takovým výrokem je například *Poslanci v parlamentu velmi rychle ztrácejí kontakt s běžnými lidmi*. U výroků č. 13 a 14 jsem bodování udělala opačně, tedy pokud respondent zcela souhlasil získal 1 bod. Bodování jsem přehodila, jelikož výroky byly položeny nepopulisticky. V takovém případě se jedná například o výrok *Politiky zajímá, co si lidé jako já myslí*.

Co se týče bodování v části o sociální distanci, výroky č. 17, 18, 21, 22, 24 jsou položeny tak, že se vymezují oproti jiným skupinám či vyzdvihují svou skupinu, pokud s nimi respondent zcela souhlasí získává 5 bodů. Výroky č. 19, 20, 23, 25, 26 jsou položeny opačně.

Nevzniká tedy vymezování vůči jiným skupinám. V tomto případě získává respondent, pokud souhlasí 1 bod. U Bogardusovy škály, která je poslední položkou dotazníku, respondent vybírá nejmenší přípustnou sociální distanci, pokud by tedy zvolil nejmenší nabízenou sociální distanci vůči jiným skupinám získal by 1 bod. Důvodem, proč jsem zvolila u některých výroků opačné položení, bylo, že pokud by byly výroky položeny pouze jednostranně, například pro-populisticky, mohl by se respondentům zdát dotazník manipulativní či zavádějící. Snažila jsem se tedy o určitou objektivitu.

Výsledná data byla tedy shromažďována v rámci skóre za populistické postoje, za sociální distanci, následně u daného dotazníku byl uveden věk, pohlaví, vzdělání, velikost místa bydliště a preference pro politickou stranu.

2.2 Analýza dat a interpretace výsledků výzkumného šetření

2.2.1 Sociodemografické údaje

V rámci dotazníku byly zjišťovány sociodemografické údaje, které zahrnovaly zjišťování pohlaví, věku, vzdělání a velikost místa bydliště respondenta. Mým dílčím cílem je zjistit, zda tyto údaje mohou být faktory, které ovlivňují míru podpory populistických postojů. Jediným kritériem pro zařazení do vyhodnocování bylo dovršení 18 let věku respondenta. Vzhledem k nízkému počtu návratnosti dotazníků, jsem si vědoma, že vzorek nelze považovat za reprezentativní a nemůže být vztažen na českou populaci. Výzkumný vzorek tedy tvoří 122 respondentů, z čehož je 73 žen a 49 mužů. Věkový průměr respondentů vypočítaný pomocí aritmetického průměru je 44,6 let. Modus věku respondentů je 24 let. Nicméně musím podotknout, že otázka na věk respondentů byla otevřená, proto jsem se rozhodla pro lepší přehlednost rozdělit respondenty do skupin podle věku. Skupiny podle věku jsem rozdělila takto:

1. 18-29 let
2. 30-44 let
3. 45-59 let
4. 60+ let.

Nejpočetnější věkovou skupinou jsou respondenti ve věku 18-29 let a nejméně početnou skupinou je skupina 30-44 let. Co se týče nejvyššího dosaženého vzdělání, respondenti mohli

volit z 5 odpovědí. Vybírali mezi základním vzděláním, středním vzděláním s výučním listem, středním vzděláním s maturitní zkouškou, vyšším odborným vzděláním a vysokoškolským vzděláním. Téměř polovina respondentů uvedla, že dosáhla středního vzdělání s maturitní zkouškou a je tedy nejpočetnější skupinou v mém vzorku. Také jsem se dotazovala na velikost místa bydliště. Z vyhodnocení dotazníku vyplynulo, že nejvíce respondentů bydlí v místě, které má více jak 100 000 obyvatel.

Tabulka 6: Údaje o vzorku, zdroj: vlastní data

Sociodemografické údaje	Počet
Pohlaví	
Muž	49 (40,2 %)
Žena	72 (59,8 %)
Věkové kategorie	
18-29 let	37 (30,3 %)
30-44 let	33 (27,1 %)
45-59 let	27 (22,1 %)
60+ let	25 (20,5 %)
Vzdělání	
Základní vzdělání	6 (4,9 %)
Střední odborné vzdělání s výučním listem	13 (10,7 %)
Střední vzdělání s maturitní zkouškou	54 (44,3 %)
Vyšší odborné vzdělání	5 (4,1 %)
Vysokoškolské vzdělání	44 (36,1 %)
Velikost místa bydliště	
Do 3000 obyvatel	25 (20,5 %)
Do 10000 obyvatel	31 (25,4 %)
Do 100000 obyvatel	26 (21,3 %)
Nad 100000 obyvatel	40 (32,8 %)
Celkem	122

Politická preference

Do části o zjišťování sociodemografických údajů, jsem zahrнула i dotaz na politickou preferenci respondenta. Jak jsem již zmiňovala, pro určení politické preference jsem zvolila jednu sebesposuzovací otázku, a to tedy *Kdyby byly zítra volby, jakou politickou stranu byste volil/a?* Na tuto otázku respondenti nevolili z předem daných možností, ale odpovídali formou otevřené odpovědi. Nejvíce odpovědí se vztahovalo k politické straně ANO, dohromady ji zvolilo 28 respondentů. Důvodem může být to, že jsem dotazník sdílela do

vícero soukromých skupin na Facebooku, které se týkají podpory hnutí ANO. Domnívám se, že lidé v soukromých skupinách jsou pro svou věc více zapálení a ochotni se například různých výzkumů účastnit. V soukromých skupinách, kde mi bylo dovoleno dotazník sdílet, byl i menší počet členů, tedy je menší pravděpodobnost, že by dotazník zapadl mezi ostatními příspěvky. Nicméně dle dat z Ústavu empirických výzkumů (k datu 3.6. 2024) vyplývá, že pokud by se v tuto chvíli konaly volby do Evropského parlamentu, vyhrálo by hnutí ANO. Domnívám se tedy, že příznivců hnutí ANO je v rámci České republiky poměrně hodně, což může být i jeden z důvodů, proč respondenti odpovídali ve větší míře pro tuto politickou stranu.

Tabulka 7: Zastoupení politických stran, jejich relativní četnost (%) a průměrný počet bodů pro populistické postoje, zdroj: vlastní data

Politická preference	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Průměrný počet bodů pro populistické postoje
ANO	28	23 %	38,7
ODS	23	18,9 %	31,8
Česká pirátská strana	18	14,8 %	31,3
SPD	17	13,9 %	39,1
STAN	10	8,2 %	33,4
Zelení	10	8,2 %	32,3
SOCDEM	5	4,1 %	36
TOP 09	3	2,5 %	31,3
PRO	2	1,6 %	38,5
KDU-ČSL	2	1,6 %	32,5
KSČM	1	0,8 %	40
STAČILO	1	0,8 %	46
Svobodní	1	0,8 %	48
Motoristé sobě	1	0,8 %	37

Vzhledem k nízkému počtu respondentů (1 nebo 2 respondenti), kteří volili politické strany PRO, KDU-ČSL, KSČM, STAČILO, Svobodní a Motoristé sobě, jsem se rozhodla tyto politické strany vyřadit z vyhodnocování, jelikož by mohlo dojít ke zkreslení výsledků

výzkumu. Nejvyšší průměrný počet bodů pro populistické postoje získaly politické strany SPD s 39,1 body a ANO s 38,7 body. Nejnižší průměrný počet bodů získaly TOP 09 s 31,3 body a Česká pirátská strany s taktéž 31,3 body.

2.2.2 Populistické postoje

V druhé části dotazníku se zabývám populistickými postoji, kdy jsem si určila na základě hlavních populistických rysů 5 dimenzí, tedy antielitářství, víru v homogenní lid, suverenitu běžného lidu, autoritářství a nativismus. V rámci těchto dimenzí jsem si na základě studií zmíněných již výše, zvolila ke každé dimenzi několik výroků, které danou dimenzi a celkově míru populistických postojů měří na základě získaných bodů (přidělení bodů ke konkrétnímu výroku lze nalézt v kapitole 2.1.3 *Technika sběru dat*). V této části zjišťuji, jaké výroky byly pro respondenty zásadní pro podporu populistických postojů, tedy jaké získaly vysoký počet bodů a jaké vykazovaly minimální podporu pro populistické postoje. Také jsem se rozhodla zjistit, jaká z těchto 5 dimenzí byla pro respondenty v rámci podpory populismu nejzásadnější.

Nejprve se zaměřím na to, jaké otázky získaly nejvyšší a nejnižší počet bodů. Ze získaných dat vyplývá, že nejvyššího počtu bodů dosáhl výrok *Je třeba, aby se politici řídili vůlí lidu*, který získal 472 bodů a v závěsu za ním se 454 body výrok *Poslanci v parlamentu velmi rychle ztrácejí kontakt s běžnými lidmi*. Nejnižší počet bodů získal výrok *Měla by existovat možnost, umožnit úředníkům činným v trestním řízení zastavit nebo zadržet lidi jiné rasy, pokud se u těchto skupin předpokládá vyšší pravděpodobnost spáchání trestného činu*, který činil 272 bodů, přičemž v tomto výroku nejvíce respondentů (tzn. 60) zvolilo možnost „rozhodně nesouhlasím“, z čehož vyplývá, že téměř polovina respondentů má na tuto problematiku jasně vyhraněný názor. Výrokem s druhým nejnižším počtem bodů je *Vláda by měla mít určitou schopnost ohýbat zákon, aby vyřešila naléhavé sociální a politické problémy*, který získal 311 bodů. Zajímavostí je, že ve výroku *Politiky zajímá, co si lidé jako já myslí*, nikdo nevybral krajní možnost „rozhodně souhlasím“ a zároveň v tomto výroku bylo nejvíce získaných bodů pro „rozhodně nesouhlasím“.

Lze tedy tvrdit, že v rámci mého výzkumu, byla pro respondenty zásadní problematika týkající se suverenity lidu, tedy, aby se politici řídili vůlí lidí a taktéž projevíli svůj názor, že se poslanci po zvolení začínají odcizovat od potřeb občanů, které by měli reprezentovat, což může mít negativní dopad na důvěru občanů v politiku.

Jako důležité téma se objevilo i to, že lidé převážně nesouhlasili s tím, že by měla existovat možnost zadržet lidi jiné rasy, u kterých se předpokládá vyšší pravděpodobnost spáchání trestného činu, což je poměrně kontroverzní téma a vyvolává řadu etických, právních či společenských otázek. Výrok souvisí s rasovým profilováním a je tedy poněkud problematický. Nicméně z dat vyplývá, že je pro lidi tato problematika důležitá, a že velká část z nich nesouhlasí s porušováním základních lidských práv a svobod.

Jak z dat vyplývá, zásadním tématem je v rámci této práce problematika týkající se možnosti vlády ohýbat zákon, aby vyřešila nenadálé situace. Tento výrok se dotýká základních principů právního státu, naznačuje obcházení či úpravy zákona ze strany vlády, aniž by prošla standardním legislativním procesem. Snadno by pak mohlo docházet ke zneužívání moci k prosazení vlastních zájmů. Lidé s tímto výrokem ve větší míře nesouhlasí.

Ze získaných dat také vyplývá, že většina respondentů nevěří tomu, že by politiky zajímalo, co si běžní lidé myslí. Důvodem může být například to, že někteří lidé mohou pociťovat, že politici ve skutečnosti neberou v potaz názory běžných lidí a rozhodují se na základě vlastních zájmů. Jedním z důvodů může být také to, že lidé mohou mít pocit, že jejich hlas v politickém procesu nemá žádnou váhu, a že volby a účast na veřejném dění nic nezmění. Také si mohli všimnout, že jejich konkrétní zájmy či problémy nejsou dostatečně zastoupeny v politických debatách a rozhodnutích. Nicméně politické rozhodování může být složité a neprůhledné, což může vést k pocitu, že názory jednotlivců nemají žádný vliv. Podrobné informace o četnosti odpovědí a získaných bodů pro každý výrok z části o populistických postojích jsou v tabulce 8 níže.

Tabulka 8: Četnost odpovědí respondentů a získané body pro konkrétní výrok (populistické postoje), zdroj: vlastní data

Výroky	Četnost odpovědí					Body
	Rozhodně souhlasím	2	3	4	Rozhodně nesouhlasím	
Poslanci v parlamentu velmi rychle ztrácejí kontakt s běžnými lidmi.	39 32 %	28 23 %	39 32 %	14 11,5 %	2 1,6 %	454
Lidé jako já nemají vliv na to, co dělá vláda.	31 25,4 %	26 21,3 %	29	20	16 13,1 %	402

			23,8 %	16,4 %		
Politiky zajímá, co si lidé jako já myslí.	0 0 %	24 19,7 %	30 24,6 %	25 20,5 %	42 35,2 %	453
Běžní lidé jsou ve své podstatě čestní a poctiví.	10 8,2 %	35 28,7 %	46 37,7 %	22 18 %	9 7,4 %	381
Lidé jsou spíše soudržná skupina než skupina jednotlivců.	13 10,7 %	28 23 %	36 29,5 %	31 25,4 %	14 11,5 %	361
Lidé by měli mít v nejdůležitějších politických rozhodnutích poslední slovo hlasováním v rámci referenda.	41 33,6 %	16 13,1 %	17 13,9 %	29 23,8 %	19 15,6 %	397
Je třeba, aby se politici řídili vůlí lidu.	36 29,5 %	44 36,1 %	34 27,9 %	6 4,9 %	2 1,6 %	472
Společnost by měla tolerovat ty, kteří zastávají extrémně odlišné politické postoje než zbytek společnosti.	11 9 %	22 18 %	39 32 %	30 24,6 %	20 16,4 %	392
Vláda by měla mít určitou schopnost ohýbat zákon, aby vyřešila naléhavé sociální a politické problémy.	8 6,6 %	24 19,7 %	32 26,2 %	21 17,2 %	37 30,3 %	311

Měla by existovat možnost, umožnit úředníkům činným v trestním řízení zastavit nebo zadržet lidi jiné rasy, pokud se u těchto skupin předpokládá vyšší pravděpodobnost spáchání trestného činu.	13 10,7 %	15 12,3 %	19 15,6 %	15 12,3 %	60 49,2 %	272
Tradiční způsoby a hodnoty stále ukazují nejlepší způsob života.	28 23 %	30 24,6 %	33 27 %	10 8,2 %	21 17,2 %	400

V této části o populistických postojích jsem se rozhodla zjišťovat, jaká z pěti dimenzí, tedy z antielitářství, homogenity, suverenity běžného lidu, autoritářství a nativismu, vykazuje největší míru podpory pro populismus. Na základě získaných bodů každého výroku se body v rámci každé dimenze sečetly, a tím jsem získala výsledný skóre pro danou dimenzi. Nicméně dimenze *antielitářství* obsahuje 3 výroky, tedy by zcela jistě převyšovala počet bodů oproti ostatním. V tomto případě jsem se tedy rozhodla, výrok se střední hodnotou bodů nezapočítávat do výsledného skóre.

Dimenze s největším počtem bodů je *suverenita běžného lidu*. Výsledky tedy naznačují, že tato dimenze je pro lidi zásadním tématem. Ukázalo se, že v rámci mého výzkumu, existuje od respondentů silnější podpora pro nástroje přímé demokracie, jako jsou referenda, která umožňují občanům přímo rozhodovat o důležitých politických otázkách. Také to může naznačovat určitou míru nedůvěry v zastupitelskou demokracii, kde jsou rozhodnutí činěna volenými zástupci. Lidé tedy mohou mít pocit, že jejich zájmy nejsou dostatečně zastoupeny, a že politici se ne vždy řídí vůlí lidí. Jedním z důvodů může být pravděpodobně i to, že mají v dnešní době lidé přístup k velkému množství informací a mohou se tak snadno zapojit do různých veřejných debat prostřednictvím sociálních médií, což může posilovat jejich touhu po větším vlivu v rámci politických rozhodnutích. Lze tedy tvrdit, že výsledky mohou být interpretovány jako určité volání lidí po větším zapojení občanů do politického procesu.

Dimenze s nejnižším počtem bodů je *nativismus*. Tedy tato dimenze vykazovala nejmenší míru podpory pro populistické postoje. Jedním z důvodů může být otevřenost vůči

multikulturalismu. Nižší podpora pro výroky spojené s nativismem naznačuje, že respondenti v rámci tohoto výzkumu jsou spíše otevření vůči multikulturalismu a různorodosti. Nepovažují tradiční způsoby a hodnoty za jediné správné a odmítají diskriminaci na základě rasy. Dalším důvodem může být to, že respondenti pravděpodobně kladou důraz na rovnost před zákonem, spravedlnost, lidská práva, odmítají rasové profilování, a tedy považují za důležité, aby se s lidmi zacházelo spravedlivě bez ohledu na jejich rasový původ. Výsledky pro všechny dimenze jsou v tabulce 9 níže.

Tabulka 9: Výsledky bodů pro populistické postoje v rámci jednotlivých dimenzí, zdroj: vlastní data

Dimenze	Body pro podporu populistických postojů
Antielitářství	856
Homogenita	742
Suverenita běžného lidu	869
Autoritářství	703
Nativismus	672

2.2.3 Sociální distance

Ve třetí části dotazníku se zabývá tím, jakou respondenti vykazují sociální distanci v rámci jiných skupin. Stejně jako u předchozí části o populistických postojích, jsem si zvolila 4 dimenze, tedy důležitost vlastní skupiny, vymezení vůči jiné skupině – migrace, vymezení vůči jiné skupině – homosexualita a principy rovnosti a morálky, do kterých jsem zařadila několik výroků z vybraných studií na tato témata, které měřím na základě získaných bodů (přidělení bodů ke konkrétnímu výroku lze nalézt v kapitole 2.1.3 *Technika sběru dat*). V této části zjišťuji, jaké výroky, které mohou vykazovat vysokou míru sociální distance, jsou pro respondenty této práce zásadní. Do vyhodnocení výroků v této části zařazuji i Bogardusovu škálu sociální distance, při které respondent vybíral nejmenší přípustnou sociální distanci vůči jinému etniku. Zde upouštím od vyhodnocování jednotlivých dimenzí, jelikož se počet výroků v každé dimenzi liší.

Ze získaných dat vyplývá, že nejvyššího počtu bodů dosáhl výrok *Být Čech je důležitou součástí mé identity*, který získal 444 bodů, zároveň v tomto výroku bylo nejvíce získaných bodů pro *rozhodně souhlasím*. Další výrok se 426 body je *Migraci lidí z chudých do*

bohatých zemí vítám. Naopak nejnižší počet bodů získal výrok *Gayové a lesby jsou stejně zdraví a morální jako kdokoliv jiný* s 182 body, přičemž pro *rozhodně souhlasím* odpovědělo nejvíce respondentů (tzn. 80) a hned za ním se 188 body je výrok *Když vláda vydává zákony, zásadou číslo jedna by mělo být spravedlivé zacházení se všemi*. Ve výroku ohledně spravedlivého zacházení se všemi nikdo nevybral druhou krajní možnost *rozhodně nesouhlasím*. Zmínila bych také výrok *V případě nedostatku pracovních příležitostí by zaměstnavatelé měli upřednostňovat české obyvatele před imigranty*, který získal 421 bodů a je tedy v těsném závěsu za výrokiem, který měl druhý nejvyšší počet bodů. Zajímavostí v rámci tohoto výroku je, že poměrně vysoký počet respondentů odpovědělo tak, že by dali přednost českým obyvatelům před imigranty, zároveň z dat vyplývá, že více, jak polovina respondentů odpověděla, že je striktně pro rovné zacházení se všemi.

Lze tedy tvrdit, že v rámci mého výzkumu je pro respondenty důležité ztotožnění s vlastní skupinou. Výsledek naznačuje, že mezi respondenty existuje silný pocit národní identity, která je jednou z kolektivních sociálních identit. Být Čech nemusí nutně souviset pouze s občanstvím, ale je také součástí osobního sebepojetí a hodnot, jelikož nedílnou součástí sociální identity je identita osobní. Silná národní identita může také posilovat pocit sounáležitosti s ostatními Čechy a vytvářet pocit sdílené identity (viz kapitola 1.5.1 *Sociální identita*). Takové zjištění může odrážet i silné kulturní a historické vazby, které respondenti ke své zemi, jazyku či kultuře cítí. Tyto hodnoty a sounáležitost mohou ovlivňovat postoje a chování respondentů v různých oblastech, jako je politika, sociální otázky nebo vztahy s jinými zeměmi.

Druhým tématem, které z výzkumu vyplývá jako zásadní je migrace lidí z chudých do bohatých zemí. Z dat vyplývá, že se respondenti spíše přiklání k tomu, že migraci do bohatých zemí nevítají. Nesouhlas s tímto výrokiem může odrážet obavy respondentů z potencionálních negativních dopadů migrace, jako jsou ekonomické tlaky na pracovní trh, sociální napětí, kulturní rozdíly nebo nějaká bezpečnostní rizika. Postoje k migraci také mohou být ovlivněny politickým diskurzem a mediálním obrazem. Negativní zprávy a rétorika mohou posilovat obavy a předsudky vůči migrantům. Nicméně tento výrok nebyl zcela upřesněn, a proto je možné se domnívat, že nesouhlas může vycházet i ze zaměření respondentů na nelegální migraci, kterou respondenti mohou vnímat jako ohrožení bezpečnosti a stability společnosti.

Ústředním tématem pro respondenty také byla otázka ohledně homosexuality. Z dat vyplývá zjištění, které odráží rostoucí toleranci a přijetí LGBT komunity v české společnosti. Vysoká míra souhlasu s výrokem *Gayové a lesby jsou stejně zdraví a morální jako kdokoliv jiný*, naznačuje, že respondenti jsou otevření a tolerantní vůči sexuální orientaci, odmítají diskriminaci na základě sexuální identity, a že si zaslouží stejný respekt a práva jako heterosexuálové. Lze také tvrdit, že většina respondentů odmítá stereotypy a předsudky, které spojují homosexualitu s nemocí či morální zkažeností.

Výrok týkající se spravedlivého zacházení se všemi byl pro respondenty také zásadní. Opět více jak polovina respondentů s výrokem striktně souhlasila. Tento výsledek odráží důraz na rovnost a spravedlnost v české společnosti. Z dat vyplývá, že respondenti kladou důraz na rovnost před zákonem a očekávají, že vláda bude při tvorbě zákonů dbát na to, aby se se všemi zacházelo spravedlivě, bez ohledu na jejich původ, sociální postavení nebo jiné charakteristiky. Respondenti tedy pravděpodobně odmítají zvýhodňování určitých skupin na úkor jiných. Lze se domnívat, že souhlas s výrokem může souviset i s touhou po sociální spravedlnosti, kdy mají všichni rovné příležitosti.

Jak jsem již zmínila, z dat vyplývá, že dochází k rozporu. Valná většina respondentů souhlasí se spravedlivým zacházením se všemi, nicméně ze získaných dat o výroku o upřednostnění českých občanů před imigranty v rámci nedostatku pracovních příležitostí vyplývá, že se respondenti přiklání k souhlasu s upřednostňováním českých občanů. Domnívám se, že k tomuto rozporu dochází kvůli tomu, že respondenti mohou obecně souhlasit s principy spravedlnosti pro všechny, ale v konkrétní situaci, jako je nedostatek pracovních příležitostí, mohou upřednostňovat zájmy své vlastní skupiny (Čechů). To může být způsobeno pocitem ohrožení nebo obavami z ekonomické nejistoty. Dalším důvodem může být to, že někteří respondenti mohou chápat spravedlnost jako spravedlnost uvnitř skupiny (např. národ, komunita), což může vést k preferenčnímu zacházení s členy této skupiny.

Tabulka 10: Četnost odpovědí respondentů a získané body pro konkrétní výrok (sociální distance), zdroj: vlastní data

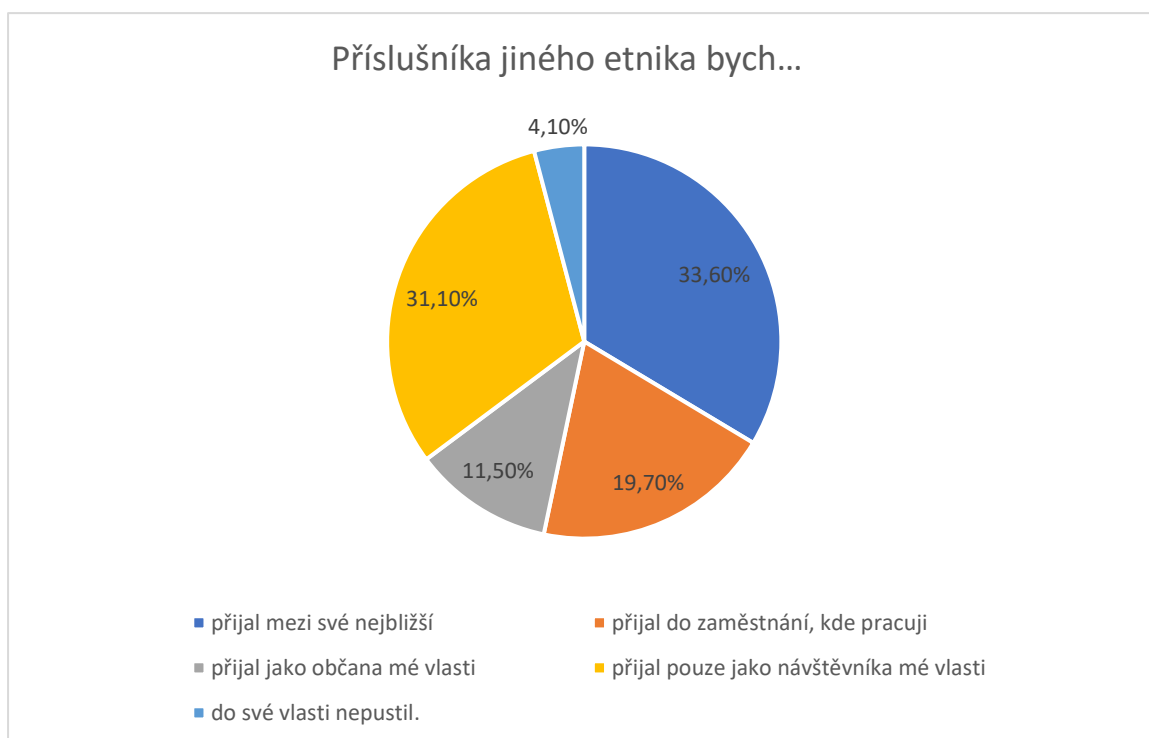
Výroky	Četnost odpovědí					Body
	Rozhodně souhlasím	2	3	4	Rozhodně nesouhlasím	
Být Čech je důležitou součástí mé identity.	50	28	11	16	17	444

	41 %	23 %	9 %	13,1 %	13,9 %	
V České republice je příliš mnoho imigrantských pracovníků.	18 14,8 %	16 13,1 %	29 23,8 %	32 26,2 %	27 22,1 %	332
Když vláda vydává zákony, zásadou číslo jedna by mělo být spravedlivé zacházení se všemi.	77 63,1 %	27 22,1 %	15 12,3 %	3 2,5 %	0 0 %	188
Gayové a lesby jsou stejně zdraví a morální jako kdokoli jiný.	80 65,6 %	28 23 %	6 4,9 %	4 3,3 %	4 3,3 %	182
Imigranti zatěžují český sociální systém – dostávají sociální dávky, které pak chybějí Čechům.	23 18,9 %	19 15,6 %	17 13,9 %	27 22,1 %	36 29,5 %	332
Česká soudržnost je vyšší než u jiných národů.	2 1,6 %	20 16,4 %	43 35,2 %	28 23 %	29 23,8 %	264
Každý by měl mít svůj vlastní životní styl, náboženské přesvědčení a sexuální preference, i když se tím liší od všech ostatních.	66 54,1 %	31 25,4 %	22 18 %	2 1,6 %	1 0,8 %	207
V případě nedostatku pracovních příležitostí by zaměstnavatelé měli	41 33,6 %	24 19,7 %	24 19,7 %	15 12,3 %	18 14,8 %	421

upřednostňovat české obyvatele před imigranty.						
Žádná skupina by neměla ve společnosti dominovat.	43 35,2 %	31 25,4 %	30 24,6 %	12 19,8 %	6 4,9 %	273
Migraci lidí z chudých do bohatých zemí vítám.	5 4,1 %	15 12,3 %	43 35,2 %	33 27 %	26 21,3 %	426
Příslušníka jiného etnika bych... (četnost viz graf 1)	x	x	x	x	x	308

Ačkoliv jsem do vyhodnocování výroků i v rámci udělování bodů zahrнула Bogardusovu škálu sociální distance, ráda bych ji uvedla ještě samostatně. Z dat vyplývá, že respondenti nejvíce označovali za nejmenší přípustnou sociální distanci *přijetí příslušníka jiného etnika mezi své nejbližší*, což tedy naznačuje nízkou míru sociální distance a otevřenost vůči různorodosti. Nicméně v těsném závěsu lidé označovali odpověď *přijetí příslušníka jiného etnika pouze jako návštěvníka mé vlastní*, což může znamenat, že u významné části respondentů stále existují přetrvávající předsudky a obavy. Naopak pouze minimální počet respondentů uvedl, že by *příslušníka jiného etnika do své země nepustil*.

Graf 1: Bogardusova škála sociální distance – výsledky, zdroj: vlastní data

2.3 Testování hypotéz

Klíčovou hypotézu v mém výzkumu je zjištění, zda existuje pozitivní korelace mezi vyšší mírou podpory populistických postojů a vyšší mírou potřeby jedince vymezit se oproti jiným skupinám. Získaná data jsou sepsána v tabulkovém procesoru Excel, ve kterém následně testuji stanovené hypotézy pomocí nabízených funkcí v rámci analýzy dat, konkrétně s korelací a regresní analýzou. Pro měření vztahu mezi populistickými postoji a sociální distancí jsem zvolila Pearsonův korelační koeficient. Kromě korelačního koeficientu také sleduji p-hodnotu, což je hodnota, která vypovídá o hladině významnosti této korelace, pro existenci vztahu tato hodnota nesmí přesáhnout 0,05.

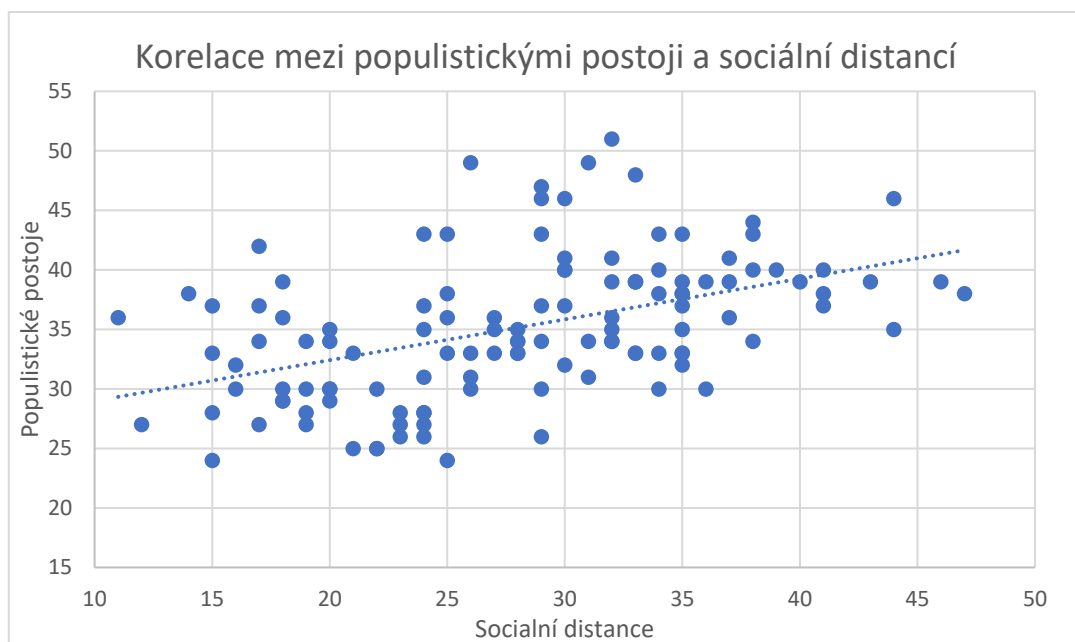
H1:

H0: Mezi podporou populistických postojů a vyšší mírou potřeby jedince se vymezit vůči jiným skupinám neexistuje pozitivní korelace.

H1: Mezi podporou populistických postojů a vyšší mírou potřeby jedince se vymezit vůči jiným skupinám existuje pozitivní korelace.

Na základě výpočtu Pearsonova korelačního koeficientu jsem zjistila, že korelační koeficient je 0,46. Toto číslo tedy značí, že existuje středně silná pozitivní korelace mezi těmito dvěma proměnnými. To znamená, že s nárůstem míry podpory populistických postojů narůstá i míra sociální distance a naopak. P-hodnota je $2,87e-8$, tedy menší než 0,05, což znamená, že pozorovaný vztah je statisticky významný. Můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu, která tvrdí, že mezi těmito dvěma proměnnými není žádný lineární vztah. A je tedy na místě přijmout alternativní hypotézu, která vztah mezi populistickými postoji a sociální distancí potvrzuje.

Graf 2: Lineární korelace mezi populistickými postoji a sociální distancí, zdroj: vlastní data

V této části práce je mým cílem zjistit, zda sociodemografické údaje jako je pohlaví, věk, vzdělání a velikost místa bydliště respondenta mají vliv na míru podpory populistických postojů. Pro otestování těchto hypotéz jsem se rozhodla použít mnohonásobnou regresní analýzu. Vzhledem k tomu, že pro regresní analýzu je potřeba mít data v číselném formátu, bylo nutností sociodemografické údaje (kromě věku, který již v číselném formátu je) okódovat.

Pro okódování proměnné pohlaví z kategorií „muž“ a „žena“ jsem využila dummy kódování, které se pro transformaci kategorických proměnných do číselné podoby využívá. V tomto případě se tedy vytvoří proměnná zvaná „muž“, která nabývá hodnoty 1, pokud respondent

je muž, a 0, pokud je respondent žena. V tomto případě je tedy referenční skupinou „žena“, což znamená, že výsledky budou interpretovány ve vztahu k ženám.

V případě proměnných bydliště a vzdělání jsem přiřadila číselné hodnoty kategoriím podle jejich přirozeného uspořádání, použila jsem tedy ordinální kódování. Vzhledem k tomu, že proměnná bydliště zahrnovala 4 kategorie, jsem se rozhodla přiřadit kategorii s nejnižším počtem obyvatel (do 3000 obyvatel) i nejnižší číselnou hodnotu, tedy 1, v případě dalších kategorií dle vzrůstajícího počtu obyvatel, vzrůstala i číselná hodnota. V případě proměnné vzdělání tomu bylo stejně. Nejnižší úrovni vzdělání (základní škola) jsem přiřadila nejnižší číselnou hodnotu, tedy 1 a se vzrůstající úrovní vzdělání, vzrůstala i přiřazená číselná hodnota.

Tabulka 11: Kódování proměnných, zdroj: vlastní data

Pohlaví		Vzdělání		Bydliště	
Kategorie	Kód	Kategorie	Kód	Kategorie	Kód
Muž	1	Základní vzdělání	1	Do 3000 obyvatel	1
Žena	0	Střední odborné vzdělání s výučním listem	2	Do 10000 obyvatel	2
		Střední vzdělání s maturitní zkouškou	3	Do 100000 obyvatel	3
		Vyšší odborné vzdělání	4	Nad 100000 obyvatel	4
		Vysokoškolské vzdělání	5		

Po okódování mohu již s daty v číselném formátu prostřednictvím mnohonásobné regresní analýzy pracovat. Nyní se chci zaměřit na to, zda je rozdíl mezi muži a ženami v míře podpory populistických postojů.

H2:

H0: Ženy a muži se neliší v míře podpory populistických postojů.

H2: Ženy a muži se liší v míře podpory populistických postojů.

Na základě výpočtu vyšel koeficient pro mužské pohlaví $-0,039$, což znamená, že muži mají v průměru o $0,039$ bodů nižší skóre v indexu populistických postojů než ženy. Koeficient determinace vyšel pro pohlaví $0,003$, což tedy znamená, že vysvětluje pouze $0,3\%$ variability pro podporu populismu. Nicméně p-hodnota je $0,971$, což není méně než $0,05$. Z toho tedy vyplývá, že rozdíl mezi muži a ženami v míře podpory populistických postojů není statisticky významný. Lze tedy tvrdit, že v rámci mého výzkumu nemám dostatek důkazů k odmítnutí nulové hypotézy. Nicméně to nemusí nutně znamenat, že rozdíl mezi skupinami neexistuje, pouze nemám dostatek důkazů pro jeho prokázání. Například to může být způsobeno nízkou návratností dotazníků, tedy malým vzorkem.

Dalším dílčím cílem je zjistit, zda existuje rozdíl v míře podpory populistických postojů v rámci věku.

H3:

H0: Vyšší věk není spojen s vyšší mírou podpory populistických postojů.

H3: Vyšší věk je spojen s vyšší mírou podpory populistických postojů.

Pomocí regresní analýzy jsem zjistila, že s rostoucím věkem mírně narůstá i míra podpory populistických postojů. Koeficient je $0,110$, což znamená, že s každým rokem respondenta se jeho skóre v indexu populistických postojů zvyšuje o $0,110$ bodu. V tomto případě je tedy mezi věkem a podporou populistických postojů pozitivní vztah. Koeficient determinace (násobné R) na základě výpočtu vyšel $0,338$, což tedy znamená, že přibližně $33,8\%$ variability v podpoře populismu, lze vysvětlit pomocí věku. P-hodnota je $0,0001$, je tedy menší než $0,05$, v tomto případě lze tvrdit, že vztah mezi věkem a populistickými postoji je statisticky významný. Na tomto základě můžeme odmítnout nulovou hypotézu a potvrdit, že vyšší věk je spojen s vyšší mírou podpory populistických postojů.

Pro svou práci jsem se rozhodla také zjišťovat, zda má úroveň vzdělání respondenta vliv na míru podpory populistických postojů.

H4:

H0: Vyšší úroveň vzdělání není spojena s nižší mírou podpory populistických postojů.

H4: Vyšší úroveň vzdělání je spojena s nižší mírou podpory populistických postojů.

Z výpočtu pomocí regresní analýzy vyplývá, že koeficient pro vzdělání je -1,023, což tedy znamená, že s každou vyšší úrovní vzdělání se skóre indexu populistických postojů snižuje o 1,023 bodů. Mezi vzděláním a populistickými postoji existuje negativní vztah, lidé s vyšším vzděláním mají tendenci mít nižší skóre v míře podpory populistických postojů. Koeficient determinace je 0,211, na základě toho lze říct, že vzdělání vysvětluje 21,1% variability závislé proměnné (podpora populismu). V rámci vzdělání je p-hodnota 0,019. Vzdělání má tedy statisticky významný vliv na populistické postoje. V tomto případě můžeme zamítnout nulovou hypotézu.

Posledním faktorem, který může ovlivňovat míru podpory populistických postojů v rámci mého výzkumu je velikost místa bydliště respondenta.

H5:

H0: Velikost místa bydliště neovlivňuje míru podpory populistických postojů.

H5: Velikost místa bydliště ovlivňuje míru podpory populistických postojů.

Na základě výpočtu je koeficient pro velikost místa bydliště -0,354, což naznačuje, že s každou jednotkou zvětšení velikosti bydliště se míra podpory populistických postojů mírně snižuje. Koeficient determinace je pro tuto nezávislou proměnnou 0,068, vysvětluje tedy 6,8% variability závislé proměnné. Nicméně, nejen, že tento vliv je malý, ale p-hodnota je 0,454, což tedy značí, že tento vliv není statisticky významný. Lze tedy tvrdit, že v tomto případě neodmítáme nulovou hypotézu.

Tabulka 12: Regresní statistika

Nezávislá proměnná	Koeficient	Násobné R	P-hodnota
Pohlaví	-0,039	0,003	0,971
Věk	0,110	0,338	0,0001
Vzdělání	-1,023	0,211	0,019
Velikost místa bydliště	-0,354	0,068	0,454

Na základě poznatků z teoretické části jsem se rozhodla také zkoumat, zda v rámci mého výzkumu budou vykazovat voliči ANO nebo SPD vyšší míru podpory populistických postojů než voliči jiných stran. Pro zjištění politické orientace jsem použila sebeposuzovací otázku (více viz kapitola 2.2.1 *Sociodemografické údaje*).

H6:

H0: Lidé, kteří volí politické strany ANO nebo SPD, nevykazují vyšší míru podpory pro populistické postoje než lidé, kteří volí jinou politickou stranu.

H6: Lidé, kteří volí politické strany ANO nebo SPD, vykazují vyšší míru podpory pro populistické postoje než lidé, kteří volí jinou politickou stranu.

Vzhledem k poměrně nízkému zastoupení respondentů v rámci jednotlivých politických stran, jsem se rozhodla vytvořit novou kategorii „ostatní“, do které zahrnu všechny zmíněné politické strany kromě ANO a SPD. Porovnávám tedy průměrnou míru podpory pro populistické postoje mezi voliči ANO a SPD s průměrnou mírou podpory pro populistické postoje u voličů ostatních stran. K ověření hypotézy jsem zvolila jednocestnou analýzu rozptylu ANOVA a následně Tukeyho HSD test pro mnohonásobné porovnání.

Výsledky analýzy testu pro zjištění významnosti ANOVA, naznačují, že existují statisticky významné rozdíly v úrovni populistických postojů mezi voliči různých politických preferencí, protože p-hodnota je 0,001. A jelikož na základě výpočtu vyšla vysoká F-statistika 17,580, znamená to, že variabilita mezi skupinami je větší než variabilita uvnitř skupin, tzn. že lze tvrdit, že rozdíly mezi skupinami jsou pravděpodobně způsobeny skutečným efektem politické preference na míru podpory populistických postojů. Tukeyho HSD test nám poskytl informace o tom, které konkrétní dvojice politických preferencí se významně liší v průměrné úrovni míry podpory populistických postojů. Výsledky analýzy tedy naznačují, že voliči preferující ANO mají statisticky významně vyšší míru podpory pro populistické postoje než voliči „ostatních“ politických stran. Průměrný rozdíl je 5,64 bodů a p-hodnota je v tomto případě 0,001. Dále voliči, kteří preferují SPD mají také významně vyšší míru podpory pro populistické postoje než voliči „ostatních“ politických stran. Průměrný rozdíl je 6,08 bodů a p-hodnota je 0,001. Ale pokud srovnám voliče ANO a voliče SPD, tak mezi nimi statisticky významný rozdíl není. Průměrný rozdíl je 0,44 a p-hodnota je 0,9. Na základě výsledků nyní můžeme zamítnout nulovou hypotézu.

Tabulka 13: Výsledky analýzy pro zjištění rozdílů mezi politickými preferencemi voličů v rámci výše podpory populistických postojů, zdroj: vlastní data

Skupina 1	Skupina 2	Průměrný rozdíl	P-hodnota	Významný rozdíl	Průměrný počet bodů pro populistické postoje	
ANO	Ostatní	5,64	0,001	Ano	ANO	38,68
Ostatní	SPD	6,08	0,001	Ano	SPD	39,12
ANO	SPD	0,44	0,9	Ne	Ostatní	33,04

Závěrem lze tedy v krátkosti říct, že se na základě použitých testovacích metod potvrdila centrální hypotéza, tedy, že existuje lineární vztah mezi mírou podpory populistických postojů a mírou potřeby vymezit se oproti jiným skupinám. V rámci dílčích hypotéz se mi potvrdily dva faktory, které mohou ovlivňovat míru podpory populistických postojů, což je tedy věk a vzdělání. Co se týče velikosti místa bydliště a pohlaví, hypotézy se nepotvrdily. Poslední hypotéza se týkala toho, zda voliči ANO nebo SPD vykazují vyšší míru podpory populistických postojů než voliči jiných politických stran, tato hypotéza se potvrdila.

2.4 Diskuse

Empirická část sledovala primárně potencionální propojení míry podpory populismu s mírou sociální distance vůči jiným skupinám. Dále možné intervenující faktory, které mohly ovlivňovat výši podpory populismu a také zjišťovala, jaké politické strany budou upřednostňovat voliči s vyšší vykazovanou mírou podpory populismu. Vycházela jsem z poznatků z teoretické části, kde jsem populismus představila a nastínila jeho hlavní rysy, které byly v utváření dotazníku a jeho následném měření klíčové. V teoretické části jsem také představila teorii sociální identity, která je založena na určité blízkosti či odstupu jedinců či skupin vůči jiným skupinám, ze které jsem taktéž při měření vycházela.

Na základě získaných dat jsem potvrdila hlavní hypotézu, tedy, že existuje lineární vztah mezi mírou podpory populistických postojů a mírou potřeby vymezit se oproti jiným skupinám. Potvrzení této hypotézy může být způsobeno několika faktory. Jako první bych zmínila vnímání ohrožení ze strany určitých skupin. Populistické strany často takové vnímání ohrožení zvenčí do své rétoriky zahrnují, což může vést k vyšší sociální distanci, kdy se lidé před vnímanými riziky snaží chránit. Nicméně to lze pojmout i obráceně. Lidé, kteří ze svého přesvědčení vykazují vyšší sociální distanci, mohou právě vyhledávat takové politické strany, které se s jejich přesvědčením ztotožňují, což populistické strany mohou být. Dalším důvodem, který uvedu je potřeba jednoduchých řešení. Jak jsem již zmiňovala

v teoretické části, populismus nabízí jednoduchá a jasná řešení problémů. V tomto případě může být sociální distance vnímána jako jednoduchý způsob vypořádat se s vnímanými hrozbami nebo problémy, které jsou připisovány určitým skupinám. Dalším faktorem, proč tato hypotéza byla potvrzena, může být silná skupinová identita a loajalita vůči vlastní skupině. Populismus tyto aspekty zdůrazňuje, což opět může vést k vyšší sociální distanci vůči jiným skupinám, které jsou vnímány jako odlišné nebo jako ohrožující tuto skupinovou identitu. Tyto pocity ohrožené sociální identity mohou populisté pro mobilizaci voličů využívat, což se například ukázalo v experimentální studii *The effects of populism as a social identity frame on persuasion and mobilisation: Evidence from a 15-country experiment* (Bos, Schemer, Corbu a kol., 2020), která klade důraz při mobilizaci voličů nejen na ohrožování vlastní skupiny zvenčí, ale i zevnitř, a tedy na politické elity, které jsou údajnými strůjci společenských a ekonomických problémů. Jako poslední uvedu nedůvěru v elity. Sociální distance může být projevem této nedůvěry, kdy se lidé raději spoléhají na vlastní úsudek a omezují kontakt s těmi, kteří jsou vnímáni jako součást těchto elit.

Mezi sekundárními cíli se mi potvrdily dvě proměnné, které mohou ovlivňovat vyšší míru podpory populistických postojů, což je tedy vyšší věk a nižší vzdělání. Domnívám se, že možný důvod této souvislosti je, že starší generace může mít pocit, že ztrácí svůj společenský status a vliv v rychle se měnícím světě, či mohou pociťovat ekonomickou nejistotu nebo obavy o budoucnost. Populismus klade důraz na návrat k tradičním hodnotám a stabilitě, což může být pro starší generaci atraktivní. Naopak mladší generace mohou být k populistickým postojům méně náchylní, protože bývají obecně otevřenější změnám. Co se týče vzdělání, lidé s nižším vzděláním mohou být náchylnější k populistickým postojům, protože mohou mít menší přístup k informacím, méně rozvinuté kritické myšlení či mohou pociťovat frustraci ze své ekonomické situace a nedostatku příležitostí. Tyto výsledky potvrzují například i studie *Populism as a Problem of Social Integration* (Gidron & Hall 2020) nebo *Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash* (Inglehart & Norris 2016), které zkoumají vzestup populismu a apelují na pocity ekonomické či kulturní tráty. Taktéž tedy uvádí, že jedním z důvodů podpory populismu je nižší vzdělání a vyšší věk.

Také jsem zjišťovala, zda voliči politických stran ANO a SPD budou vykazovat vyšší míru podpory pro populistické postoje než voliči jiných stran. Tuto hypotézu jsem si stanovila na základě poznatků z teoretické části a potvrdila se mi. V tomto směru by pro další výzkumy bylo vhodné, aby se zaměřili na detailnější analýzu voličů ANO a SPD, jaké jsou jejich

hlubší motivace, postoje, očekávání či obavy. Vhodné by mohly být hloubkové rozhovory, které by nám mohli pomoci těmto faktorům porozumět. Je také možné se v rámci dalších výzkumů zaměřit na důsledky populismu. Například vliv populismu na sociální soudržnost. Analyzovat, jak populistické postoje ovlivňují vztahy mezi různými skupinami ve společnosti, a zda přispívají k polarizaci či sociální fragmentaci.

V rámci své práce bych poukázala na některé její limity. Hlavním limitem je nízká návratnost dotazníků, která činila 122 odpovědí. Také bych uvedla nereprezentativnost vzorku, na kterém je míra podpory populismu, sociální distance a zjišťování politických preferencí sledována, kdy některé skupiny nejsou téměř zastoupeny a některé značně převládají. Nelze tak zobecnit na celou populaci České republiky, jelikož by mohlo dojít ke zkreslení. Nicméně se domnívám, že by výsledky mohly být odrazovým můstkem pro další komplexnější výzkumy.

Bakalářská práce má také omezený rozsah, což může znesnadnit důkladné prozkoumání všech aspektů vztahu mezi populismem a teorií sociální identity. V rámci dalších výzkumů je tedy vhodné zaměřit se na další konkrétní aspekty či případové studie, aby bylo možné téma zpracovat více do hloubky.

Vzhledem k tomu, že politická scéna se poměrně rychle mění, tedy i v případě populismu, zobecnění závěrů a jejich aplikace na aktuální situaci může být problematická. S tím souvisí i má sebeposuzovací otázka na preferovanou politickou stranu. Použila jsem pouze jednu otázku, kdy respondent hodnotí sám sebe samostatně. Pro lepší validitu by bylo vhodnější použití sady otázek, které preference pro politické strany zjišťují objektivně. Nicméně pro účely této práce je sebeposuzovací otázka dostačující.

Závěr

Tématem mé práce byl výskyt populismu v rámci České republiky a jeho souvislost se sociální distancí, tedy jak moc se lidé vymezují vůči jiným skupinám. V teoretické části jsem představila pojem populismus, a jak je možné jej nahlížet. Ačkoliv je možné populismus nahlížet z různých úhlů, vždy se v nich odráží několik hlavních charakteristik, což je boj proti elitám, suverenita běžného lidu a víra v homogenní lid. Také jsem zmínila prvky toho, proč by populismus mohl být ohrožením liberální demokracie. Jelikož tato práce míří na Českou republiku, uvedla jsem i to, jak se zde populismus projevuje. Z poznatků teoretické části vyplývá, že mezi současná nejvýznamnější populistická hnutí v rámci České republiky patří politické strany ANO a SPD. Také zmiňuji, jak jsou sociální sítě stále častěji využívány v populistické rétorice, proto jsem uvedla i několik výroků z facebookových skupin lídrů populistických hnutí, tedy Tomia Okamury a Andreje Babiše.

V teoretické části jsem také mířila na teorii sociální identity, kterou jsem uvedla jakožto možný faktor hrající roli v podpoře populismu. V rámci teorie sociální identity jsem poukázala na meziskupinový konflikt, a jak se s charakteristikami populismu prolíná. Na závěr teoretické části jsem představila několik možných psychologických atraktorů populismu, jako jsou lidské kognitivní tendence v podobě kategorizace, která nabízí určité zjednodušování reality, různá kognitivní zkreslení jako je iluzorní korelace, která je silně ovlivněna stereotypy nebo například konfirmační zkreslení, kdy mají lidé tendence pamatovat si informace, které korespondují s jejich přesvědčením.

Hlavním cílem mé práce bylo zjistit, zda existuje vztah mezi podporou populistických postojů a potřebou jedince se vymezovat vůči jiným skupinám. Dílčími cíli práce bylo zjistit, zda mohou být pohlaví, věk, vzdělání a velikost místa bydliště faktory, které s podporou populistických postojů souvisí. Posledním cílem bylo zjistit, zda voliči ANO a SPD vykazují vyšší míru podpory populistických postojů než voliči jiných stran. Toho jsem se rozhodla dosáhnout prostřednictvím výzkumného šetření, který měřil míru podpory populistických postojů, sociální distancí vůči jiným skupinám a také zahrnoval otázky na sociodemografické údaje a dosavadní politickou orientaci. V empirické části jsem také představila techniku sběru dat, výběr vzorku a prostředí, kde byl dotazník sdílen, analyzovala a interpretovala získaná data.

Na základě odpovědí z dotazníku a jejich analýzy jsem potvrdila centrální hypotézu, tedy, že existuje lineární vztah mezi mírou podpory populistických postojů a mírou potřeby

vymezit se oproti jiným skupinám. Tento výsledek může vést k dalším výzkumům, které by se zaměřily na identifikaci a prozkoumání faktorů a vlivů, které by umožnily hlouběji porozumět motivacím a postojům lidí, kteří vykazují jak podporu populistických postojů, tak větší míru sociální distance.

Mezi dílčími cíli se mi potvrdily dva faktory, které mohou ovlivňovat vyšší míru podpory populistických postojů, což je tedy vyšší věk a nižší vzdělání. Nicméně vliv věku a vzdělání byl spíše slabší, je tedy možné, že pro vyšší míru podpory populismu ovlivňovaly i další faktory, je tedy vhodné se v dalších výzkumech zaměřit i na další možné proměnné. Co se týče velikosti místa bydliště a pohlaví, hypotézy se nepotvrdily.

Z výsledků se mi také potvrdila hypotéza, že voliči ANO nebo SPD budou vykazovat vyšší míru podpory populistických postojů než voliči jiných politických stran. V tomto případě jsem potvrdila poznatky z teoretické části, které říkají, že v rámci České republiky se vyskytují populistické strany, a to tedy ANO a SPD, přesvědčení těchto voličů tedy korespondují s postoji oněch politických stran.

Stanovené cíle této práce byly tímto naplněny a mohou vytyčit směr, kterým by se mohly další výzkumy ubírat. Takovými výzkumy mohou být například různá sledování stejné skupiny respondentů v čase, abychom mohli zjistit, zda změny ve vzdělání, věku či sociální distanci mohou vést ke změnám v populistických postojích. Nebo rozšíření zkoumaných proměnných jako ekonomická situace, mediální expozice, osobnostní rysy mohou zkoumat hlubší motivace či sledovat faktory, které mohou vést k podpoře populistických postojů.

Seznam literatury

Bogardus, E. S. (1926). Social Distance in the City. *Proceedings and Publications of the American Sociological Society*, 20, 40–46.

BOS, L., SCHEMER, C., CORBU, N., HAMELEERS, M., ANDREADIS, I., SCHULZ, A., SCHMUCK, D., REINEMANN, C. and FAWZI, N. (2020), The effects of populism as a social identity frame on persuasion and mobilisation: Evidence from a 15-country experiment. *European Journal of Political Research*, 59: 3-24. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12334>

Cabada, L. (2016). Český stranický systém v roce 2016: personalizační tendence, populismus a anti-politické přístupy. *The Journal of the Central European Political Science Association*, 12(25), 67–76.

Canovan, M. (1984). ‘People’, politicians and populism. *Government and Opposition*, 19(3), 312-327. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.1984.tb01048.x>

Canovan, M. (1999). Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy. *Political Studies*, 47(1), 2–16. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00184>

Canovan, M. (2004). Populism for political theorists? *Journal of Political Ideologies*, 9(3), 241-252. <https://doi.org/10.1080/1356931042000263500>

Charvátová, D., Charvát, J., & Niklesová, E. (2022). Populismus jako komunikační strategie: případová studie SPD. In *Dyskursy polityczne w Polsce i Czechach po roku 1989: gatunki, strategie komunikacyjne, wizerunki medialne*. <https://doi.org/10.31338/uw.9788323554769.pp.83-96>

DVOŘÁKOVÁ, V., BUBEN, R., NĚMEC, J. (2012). *¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Studie (Sociologické nakladatelství). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-091-9.

Fearon, J. D., & Laitin, D. D. (2000). Violence and the social construction of ethnic identity. *International Organization*, 54(4), 845-877. <https://doi.org/10.1162/002081800551398>

Forgas, J.P. (2021). The psychology of Populism: The Tribal Challenge to Liberal Democracy. Routledge.

Gibson, J. L. (2013): Measuring Political Tolerance and General Support for Pro-Civil Liberties Policies. In *Public Opinion Quarterly*, vol. 77.

Gidron, N., & Hall, P. A. (2020). Populism as a Problem of Social Integration. *Comparative Political Studies*, 53(7), 1027-1059. <https://doi.org/10.1177/0010414019879947>

Graham, J., Nosek, B. A., Haidt, J., Iyer, R., Spassena, K., & Ditto, P. H. (2008). Moral foundations questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*.

Gurr, Ted R. (1994) Peoples against states: Ethnopolitical conflict and the changing world system. *International Studies Quarterly* Vol. 38. No. 3., s. 344- 377.

Hamilton, D., & Gifford, R. (1976). Illusory correlation in interpersonal perception: A cognitive basis of stereotypical judgements. *Journal of Experimental Social Psychology*, vol12(issue 4), 392-407. [https://doi.org/10.1016/S0022-1031\(76\)80006-6](https://doi.org/10.1016/S0022-1031(76)80006-6)

HAVLÍK, V., PINKOVÁ, A. (2012) *Populist political parties in East-Central Europe*. Brno: Masaryk University, Faculty of Social Studies, International Institute of Political Science. ISBN 978-80-210-6105-7

Havlík, V., Pinková, A. (2012). Populisté, protestní strany, outsideri? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických politických stran. *Rexter* 02 (2012) s. 121 – 153.

Inglehart, R. F., & Norris, P. (2016). Trump, Brexit, and the rise of populism: Economic Have-Nots and cultural backlash. *Social Science Research Network*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2818659>

JAGERS, J. and WALGRAVE, S. (2007), Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium. *European Journal of Political Research*, 46: 319-345. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00690.x>

Kaltwasser, C., Taggart, P. A., Espejo, P. O., & Ostiguy, P. (2017). *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford University Press.

KOPEČEK, L., HLOUŠEK, V., CHYTILEK, R., SVAČINOVÁ, P. (2018). *Já platím, já rozhoduji!: političtí podnikatelé a jejich strany*. Brno: ve spolupráci s Masarykovou univerzitou vydalo nakladatelství B&P Publishing. ISBN 978-80-210-9078-1.

Krajč, M.; & Ortmann, A. (2008). Are the unskilled really that unaware? An alternative explanation. *Journal of Economic Psychology*, 29 (5), s. 724-738.

- Krueger, J.; & Mueller, R. A. (2002). Unskilled, unaware, or both? The contribution of socialperceptual skills and statistical regression to self-enhancement biases. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82 (2), s. 180-188, doi:10.1037/0022-3514.82.2.180.
- Kubát, M., et al. (2017). *Populismus V časech Krize*, Karolinum Press. *ProQuest Ebook Central*, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=4915551>.
- Lacko, D. (2015). Dunning-Kruegerův efekt: Proč hlupák zůstává hlupákem. In *Psychologon*. Brno: Psychologický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. 9 s. ISSN 1805-7160
- Laclau, E. (2005) *On Populist Reason*. Verso, London.
- Laclau, E. (2013). *Emancipace a radikální demokracie* (přeložil Jan BÍBA, přeložil Josef FULKA). Karolinum.
- Linhart, J. (n.d.). Populismus. In *Sociologická encyklopedie*. Retrieved January 23, 2024, from <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Populismus>
- March L. (2007) 'From Vanguard of the Proletariat to Vox Populi: Left-Populism as a "Shadow" of Contemporary Socialism', *SAIS Review*, 27 (1), 63–77. [Crossref](#).
- Matušková, A. (2010). Politický marketing a české politické strany. Volební kampaně v roce 2006. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav
- MOFFITT, B. (2016). *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation* (1st ed.). Stanford University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvqsdsd8>
- MOUFFE, C. (2018). *For a Left Populism*. London: Verso.
- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541-563. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135>.
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi:10.1017/CBO9780511492037>
- Mudde, C., Kaltwasser, C., (2012). *Populism in Europe and the Americas: Threat or Corrective for Democracy?* Cambridge University Press.
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. (2013). Exclusionary vs. Inclusionary Populism: Comparing Contemporary Europe and Latin America. *Government and Opposition*, 48(2), 147-174. <https://doi.org/10.1017/gov.2012.11>.

- Mudde, C., Kaltwasser, C. (2017). Populism: A very short introduction. In *Oxford University Press eBooks*. <https://doi.org/10.1093/actrade/9780190234874.001.0001>.
- MÜLLER, J. (2017). *Co je to populismus?* (Přeložila Markéta HOFMEISTEROVÁ). Praha: Dybbuk, 2017. ISBN 978-80-7438-183-6.
- Obradović, S., Power, S. A., & Sheehy-Skeffington, J. (2020). Understanding the psychological appeal of populism. *Current Opinion in Psychology*, 35, 125-131. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2020.06.009>
- PANIZZA, F. (2005). *Populism and the Mirror of Democracy*. Verso
- Pasquino (2008). Populism and Democracy In: Albertazzi, D. – McDonnell, D. *Twenty-First Century Populism* (Palgrave Macmillan: New York).
- Politický dlouhodobý program SPD. Svoboda a Přímá Demokracie. <https://www.spd.cz/program-vypis/>.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., & Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*. 67(4), 741-763. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.4.741>.
- Rattazzi, A. M. M., Bobbio, A., & Canova, L. (2007). A short version of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) Scale. *Personality and Individual Differences*, 43(5), 1223-1234. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2007.03.013>
- Roccas, S., Klar, Y., & Liviatan, I. (2006). The paradox of group-based guilt: modes of national identification, conflict vehemence, and reactions to the in-group's moral violations. *Journal of personality and social psychology*, 91(4), 698–711. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.91.4.698>
- Rosanvallon P, Goldhammer A. (2008). *Counter-Democracy: Politics in an Age of Distrust*. Cambridge University Press. ISBN 9780511755835.
- Schedler, A. (1996). Anti-Political-Establishment Parties. *Party Politics*, 2(3), 291-312. <https://doi.org/10.1177/1354068896002003001>
- Smolík, J. (2014). *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5131-3.

- Stanley, B. (2008). The thin ideology of populism. *Journal of Political Ideologies*, 13(1), 95–110. <https://doi.org/10.1080/13569310701822289>
- Šárovec, D. (2018). Nástup nových politických stran v ČR od roku 2013: Hnutí ANO 2011 a Úsvit přímé demokracie pohledem konceptu novosti. *Sociológia*, 50(1), 78-113.
- Školokay, A. (2000). Populism in Central Eastern Europe.
- Taggart, P. (2000). Populism, Buckingham, and Philadelphia. Open University Press.
- Taguieff, P. -A. (1995). Political Science Confronts Populism: From a Conceptual Mirage to a Real Problem. *Télos* 1995 (103):9-43.
- Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H., Turner, J.C. (1986). The Social Identity Theory of intergroup behaviour. In: Worchel S. – Austin W. G. (ed.), *Psychology of Intergroup Relation* (Chicago: Hall Publisher), s. 7-24.
- Tsfati, Y. (2010). “Online News Exposure and Trust in the Mainstream Media: Exploring Possible Associations.” *American Behavioral Scientist* (54):22-42. <http://abs.sagepub.com/content/54/1/22>.
- Unkelbach, C. (2006). The Learned Interpretation of Cognitive Fluency. *Psychological Science*, 17(4), 339-345. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2006.01708.x>
- Van Hauwaert, S. M., Huber, R. A. (2020). In-group solidarity or out-group hostility in response to terrorism in France? Evidence from a regression discontinuity design. *European Journal of Political Research*, 59(4), 936-953. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12380>
- Volební program ANO 2021. <https://www.anobudelip.cz/file/edee/2021/ano-volebni-program.pdf>
- Weyland, K. (2001). Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics. *Comparative Politics* 34 (1) s. 1-22.
- Weyland, K. (2017). A Political-Strategic Approach. In C. R. Kaltwasser, P. Taggart, P. O. Espejo, & P. Ostiguy (Eds.), *The Oxford Handbook of Populism* (pp. 48-73). Oxford University Press.

- Weyland, K. (2021). Populism as a Political Strategy: An Approach's Enduring — and Increasing — Advantages. *Political Studies*, 69(2)
- Winder, G., Tenschler, J. (2012). Populism as political marketing technique. In Routledge Handbook of Political Marketing
- Wirz, D. S., Wettstein, M., Schulz, A., Müller, P., Schemer, C., Ernst, N., Esser, F., & Wirth, W. (2018). The Effects of Right-Wing Populist Communication on Emotions and Cognitions toward Immigrants. *The International Journal of Press/Politics*, 23(4), 496-516. <https://doi.org/10.1177/1940161218788956>
- Wodak, R. (2015). *The politics of fear*. SAGE Publications Ltd, <https://doi.org/10.4135/9781446270073>
- Worchel, S., Morales, J. F., Páez, D., & Deschamps, J.-C. (Eds.). (1998). *Social identity: International perspectives*. Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781446279205>
- YOUNG, C. 2016. "It's Nativism: Explaining the Drivers of Trump's Popular Support." Ipsos News & Polls, June 1, 2016.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Pozitivní a negativní efekt populismu na liberální demokracii

Tabulka 2: Shrnutí výskytu populistické rétoriky

Tabulka 3: Shrnutí výskytu populistické rétoriky

Tabulka 4: Přehled dimenzí, zahraničních studií a výroků z nichž vybraných

Tabulka 5: Přehled dimenzí, zahraničních studií a výroků z nichž vybraných

Tabulka 6: Údaje o vzorku

Tabulka 7: Zastoupení politických stran, jejich relativní četnost (%) a průměrný počet bodů pro populistické postoje

Tabulka 8: Četnost odpovědí respondentů a získané body pro konkrétní výrok (populistické postoje)

Tabulka 9: Výsledky bodů pro populistické postoje v rámci jednotlivých dimenzí

Tabulka 10: Četnost odpovědí respondentů a získané body pro konkrétní výrok (sociální distance)

Tabulka 11: Kódování proměnných

Tabulka 12: Regresní statistika

Tabulka 13: Výsledky analýzy pro zjištění rozdílů mezi politickými preferencemi voličů v rámci výše podpory populistických postojů

Seznam grafů

Graf 1: Bogardusova škála sociální distance – výsledky

Graf 2: Lineární korelace mezi populistickými postoji a sociální distancí

Přílohy

Příloha 1: Dotazník

Příloha 2: Facebookové skupiny

Příloha 1: Dotazník

Politické postoje a sociální distance

Dobrý den,

dovolte mi Vás požádat o vyplnění dotazníku. Jsem studentka bakalářského studia humanitních věd na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. Získaná data využiji pro svou bakalářskou práci, která se zaměřuje na politické postoje a míru sociální distance v rámci České republiky.

Dotazník Vám zabere přibližně 10 minut. Při vyplňování prosím o upřímnost. Veškerá sbíraná data jsou zcela anonymní a budou použita pouze pro akademické účely mé bakalářské práce.

Pokud máte jakékoliv dotazy ohledně mého výzkumu, můžete se mi ozvat emailem na adresu bakalarskapracepolitika@seznam.cz.

Děkuji za Váš čas,

Adéla Vinterová

Základní údaje

Označte pouze jednu možnost.

1. Uveďte Vaše pohlaví.

- Muž
- Žena

2. Uveďte Váš věk.

-

3. Uveďte Vaše nejvyšší dosažené vzdělání.
- Základní vzdělání
 - Střední vzdělání s výučním listem
 - Střední vzdělání s maturitní zkouškou
 - Vyšší odborné vzdělání
 - Vysokoškolské vzdělání
4. Jaká je velikost místa Vašeho bydliště?
- Do 3000 obyvatel
 - Do 10 000 obyvatel
 - Do 100 000 obyvatel
 - Nad 100 000 obyvatel
5. Kdyby byly zítra volby, jakou politickou stranu byste volil/a?
-

Politické preference

U následujících otázek rozhodněte, do jaké míry s daným výrokem souhlasíte.

6. Poslanci v parlamentu velmi rychle ztrácejí kontakt s běžnými lidmi.
- Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím
7. Vláda by měla mít určitou schopnost ohýbat zákon, aby vyřešila naléhavé sociální a
politické problémy.
- Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím
8. Lidé jsou spíše soudržná skupina než skupina jednotlivců.
- Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

9. Lidé by měli mít v nejdůležitějších politických rozhodnutích poslední slovo hlasováním v rámci referenda.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

10. Tradiční způsoby a hodnoty stále ukazují nejlepší způsob života.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

11. Měla by existovat možnost, umožnit úředníkům činným v trestním řízení zastavit nebo zadržet lidi jiné rasy, pokud se u těchto skupin předpokládá vyšší pravděpodobnost spáchání trestného činu.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

12. Lidé jako já nemají vliv na to, co dělá vláda.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

13. Společnost by měla tolerovat ty, kteří zastávají extrémně odlišné politické postoje než zbytek společnosti.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

14. Politiky zajímá, co si lidé jako já myslí.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

15. Běžní lidé jsou ve své podstatě čestní a poctiví.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

16. Je třeba, aby se politici řídili vůlí lidu.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

Sociální distance

U následujících otázek rozhodněte, do jaké míry s daným výrokem souhlasíte.

17. Být Čech je důležitou součástí mé identity.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

18. V České republice je příliš mnoho imigrantských pracovníků.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

19. Když vláda vydává zákony, zásadou číslo jedna by mělo být spravedlivé zacházení se všemi.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

20. Gayové a lesby jsou stejně zdraví a morální jako kdokoli jiný.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

21. Imigranti zatěžují český sociální systém – dostávají sociální dávky, které pak chybějí Čechům.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

22. Česká soudržnost je vyšší než u jiných národů.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

23. Každý by měl mít svůj vlastní životní styl, náboženské přesvědčení a sexuální preference, i když se tím liší od všech ostatních.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

24. V případě nedostatku pracovních příležitostí by zaměstnavatelé měli upřednostňovat české obyvatele před imigranty.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

25. Žádná skupina by neměla ve společnosti dominovat.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

26. Migraci lidí z chudých do bohatých zemí vítám.

Rozhodně souhlasím 1 2 3 4 5 Rozhodně
nesouhlasím

27. Vyberte pouze jednu možnost tak, abyste vybral/a nejmenší přípustnou sociální distanci.

Příslušníka jiného etnika bych...

- přijal mezi své nejbližší
- přijal do zaměstnání, kde pracuji
- přijal jako občana mé vlasti
- přijal pouze jako návštěvníka mé vlasti
- do své vlasti nepustil.

Příloha 2: Facebookové skupiny

Počet členů je z data 25.4. 2024.

Veřejné skupiny:

- 1) Trikolóra, politicky – diskuzní skupina (1,2 tis. členů)
- 2) Tepláky pro “politiky“ (2,9 tis. členů)
- 3) Jsem pro postavení komunistů mimo zákon (6,9 tis. členů)
- 4) FÓRUM PRO DEMOKRACII (10 tis. členů)
- 5) “ČESKO PROTI VLÁDĚ“ (1 tis. členů)
- 6) Hnutí ANO 2011 – alternativa pro slušné lidi (9,5 tis členů)
- 7) Ano, bude líp (1,5 tis. členů)
- 8) ANO32%+!!!VOLBY! Jeden za všechny! Všichni za ANO!!! (5 tis. členů)
- 9) ČECHY-MORAVA-SLEZSKO VOLÍ SPD – PODPOROVATELE SPD (950 členů)
- 10) SPD Přerov (1,5 tis. členů)
- 11) Turnov SPD (941 členů)
- 12) Aktivisti.cz – Nová skupina pro všechny. (1,6 tis. členů)
- 13) CHCEME DEMISI VLÁDY – STOUPENCI LEVICE! (35,1 tis. členů)
- 14) Za národní identitu-lidská práva a svobody občanů Česko-Slovenska (553 členů)
- 15) SPD Karlovy Vary (603 členů)

Soukromé skupiny:

- 16) Hnutí ANO-Za Babiše bylo a bude líp!! Andrej Babiš-prezidentem (1,2 tis. členů)
- 17) Naše volba ANO (1 tis. členů)
- 18) Skutečná podpora hnutí ANO a A.Babišovi (8,5. tis. členů)
- 19) Sympatizanti a členové SOCDEM dříve ČSSD (744 členů)
- 20) NÁRODNÍ PRAVICE (543 členů)

Skupina, kde mi nebylo dovoleno dotazník sdílet:

- 21) Skupina na podporu hnutí PRVNÍ REPUBLIKA (2 tis. členů)